

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Šikanování pedagogických pracovníků a vychovatelů
ve vzdělávacím procesu**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Renata Oralová

Vypracovala:
Kateřina Počinková

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Šikanování pedagogických pracovníků a vychovatelů ve vzdělávacím procesu zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V dne

.....
Podpis

Osnova:

Úvod

TEORETICKÁ ČÁST	1
1. Šikana a její definice – popis problému	2-5
1.1. Šikana jako patologické chování	6
1.2. Definice šikany pedagogů	7
1.3. Agresor	9
1.4. Oběť	10
2. Osoba pedagoga	12
2.1. Kázeň	13
2.2. Nekázeň	14-15
2.3. Respekt	16
2.4. Udržení kázně a respektu	17
2.5. Zátěžové situace	17
3. Syndrom vyhoření	18
3.1. Historie syndromu vyhoření	18-19
3.2. Příznaky syndromu vyhoření	20-21
3.3. Fáze průběhu vyhoření	21-22
3.4. Prevence syndromu vyhoření	22
EMPIRICKÁ ČÁST	23
4. Výzkumné šetření	24
4.1. Rozhovory s pedagogy	24
4.2. Vymezení cíle a předmětu	24
4.3. Představení pedagogů	25
4.4. Analýza rozhovorů s pedagogy – příklady z praxe	25-32
4.5. Dotazníkové šetření se žáky	33-46
Závěr	47-48
Resumé	49
Anotace	49
Seznam literatury	50-51
Příloha č.1	52-55
Příloha č.2	56

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Renatě Oralové za ochotu, cenné rady a především trpělivé vedení mé bakalářské práce

ÚVOD:

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany pedagogů ze strany žáků základních škol. *Klade si za cíl obsáhnout popis, charakteristiku a vymezení pojmu šikany jako patologického chování, definuje možné příčiny a důsledky šikany pedagogů, snaží se specifikovat chování agresorů a obětí této nebezpečné formy násilí.* Hlavní prioritou při výběru tématu byla jeho aktuálnost a téma jako takové se mi jevílo málo probádané. Kladení důrazu širokého spektra veřejnosti a státních institucí na problematiku řešení šikany dětí na úkor řešení jiných důležitých témat vyskytujících se v procesu školního vyučování bylo prioritou sekundární.

Práce nahlíží na šikanu pedagogických pracovníků jako na problematiku, která se objevuje v současné době stále častěji ve sdělovacích prostředcích, z čehož vyplývá, že toto téma je velmi aktuální, a tudíž by nemělo být opomíjeno tak, jako tomu bylo doposud. Dále se práce zabývá prohlubující se agresivitou žáků základních škol a jejich problematickým chováním, mezi které bohužel patří též agresivita vůči dospělému jako autoritě. *Dalším z cílů této práce je obsáhnout šikanu, jako nebezpečnou formu násilí dětí vůči dospělému, v tomto případě vůči pedagogovi, která ohrožuje nejen výchovné a vzdělávací cíle vyučování a školy obecně, ale též jako porušení společenských norem chování, práva na lidskou důstojnost a v neposlední řadě jako útoku na psychiku pedagoga.* Právě z těchto důvodů se práce pokouší definovat pojem osobnosti pedagoga, vysvětlit metody udržení kázně a respektu, zaměřit se též na jeden z možných důsledků šikany, na syndrom vyhoření. Jako další součást se v této práci vyskytují průřezy pohledů na definovaný problém ze strany pedagogů i ze strany žáků.

Metody a způsoby sběru dat, které práce využívá se vyskytují především řízené rozhovory s pedagogy a dotazníkové šetření, prováděné s jednotlivými žáky sedmých, osmých a devátých tříd dvou pražských základních škol. Práce se dále snaží pomocí rozhovorů s pedagogy nastínit aktuální pohled na šikanování dětmi jejich očima. Tyto pohovory, stejně jako dotazníkové šetření se žáky, jsou jako empirický materiál v praktické části práce vyhodnoceny. *Zjištění vnímání šikany pedagogů ze strany pedagogů, a též zjištění důvodů šikany pedagogů ze strany jednotlivých žáků je stěžejním cílem této práce, stejně jako ověření hypotézy, zda šikana pedagogů, jako forma násilí na základních školách, má či nemá vzrůstající tendence.*

Jako výsledek práce se očekává zjištění možných příčin a způsobů řešení tohoto nežádoucího chování z pohledu sociální pedagogiky. Celá práce je rozdělena do dvou částí, a sice část teoretickou a empirickou. Tím, že si čtenář tuto práci prostuduje, bude, alespoň doufám, do určité míry splněn i cíl informovat o této aktuální problematice.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ŠIKANA A JEJÍ DEFINICE – POPIS PROBLÉMU

Problematika agrese a šikany jako takové je, dalo by se říci, problematikou pravděpodobně stejně starou jako školství samo o sobě. Projevy chování jako je zlomyslnost, krutost a bezohlednost bohužel odedávna patří k vnějším projevům lidské rasy.

„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd..“¹

Ve školní třídě, sociální či pracovní skupině dochází velmi často k prosazování vlastních zájmů z vlastní vůle. Týká se to zejména prosazování vůle silnějších jedinců na úkor jedinců slabších. Šikanování provází člověka v různých podobách téměř po celý jeho život. Může se jednat o pocit nadřazenosti například mezi sourozenci, obecně v rodině, ve škole, na vojně nebo v zaměstnání. Problém bychom mohli shledávat v tom, že tento velmi úzký výčet nemusí konkrétně vystihnout veškeré formy šikany. Může pak dojít k nezachycení takového šikanování, jehož projev je méně nápadný než projevy ostatní. Škola se v současné době stává místem, kde je násilí a agresivní chování velmi častým jevem. Šikana mezi dětmi je v naší společnosti velmi diskutovaným tématem. Šikanovanou obětí se může stát prakticky kdokoliv a kdekoliv, tedy i pedagog ve třídě, kde je výuka realizována.²

Školu si můžeme představit jako malý prototyp současné společnosti. Můžeme tak celkem spolehlivě zjistit, jak to v takovémto společenství vypadá. Jak jsem již uvedla, krutost, bezohlednost a zlomyslnost dostáváme do vínku každý z nás od narození.³

1) ŘÍČAN, Pavel. Agresivita a šikana mezi dětmi . Praha:Portál, 1995, s. 25

2) Zdroj online - <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>

3) KOLÁŘ Michal, Bolest šikanování , Praha: Portál, 2001, s.96

Společnost současná, demokratická, by měla člověku přinášet především svobodu a rovnost všem, bez ohledu na původ, rasu či náboženské vyznání.

Je zde prostor pro vytváření dobrého, ale prostor je zde i ke konání zlého. Nejvíce uctívaným kritériem se v dnešní společnosti staly bezpochyby finance, okázalý konzum a moc, která je s tímto konzumem spojena. Též stále větší vnímání dynamismu a individualismu ve společnosti hraje v našich životech nezastupitelnou roli.⁴

Model typu toho, kdo má peníze, bohatství a z pozice své vlastní moci i drží pevně ve svých rukou vliv ovládat a manipulovat s jinými lidmi, tak takový model člověka je dnes označován jako kladný vzor. Existence vyšších morálních principů jakoby se z naší demokratické a rovnoprávné společnosti vytratila. Základní hodnoty, na kterých naše společnost stojí nebo by stát měla, stojí kdesi v pozadí. Bohužel, význam slov, jako je úcta k lidem, soucit, solidarita, čest či obětavost pomalu, ale jistě, ztrácí svůj skutečný význam. Nahrazují je takové hodnoty jako je dravost, bezohlednost a nerovný boj. Ve společenských vztazích dneška je naprosto běžné, že silnější využívá slabšího.⁵

Mnohdy je opravdu velice podstatné, jak toto chování vlastně nazýváme. Porušování mravních hodnot se obecně vlastně nepovažuje za nic špatného, poněvadž se obecně má za to, že oběť, které je ubližováno si za své prohry může vlastně sama, protože se nedokáže bránit. Co je tedy šikana a jaká je její definice?

Česká psycholožka a přední odbornice v oblasti pedopsychologie, vývojové psychologie a psychologie handicapu Prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerová CSc. označuje ve své publikaci šikanu takto:

„Šikana je typem násilí probíhající mezi členy určité skupiny. Lze ji definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a který není schopen se účinně bránit.“⁶

4) KOLÁŘ Michal, Bolest šikanování , Praha: Portál, 2001, s.96

5) KOLÁŘ Michal, Bolest šikanování , Praha: Portál, 2001, s.96

6) VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha:Portál,1999.s.283

Jako poruchu vztahů ve skupině, jako závislost a jako nemocné chování, neboli virus, který v pokročilém stadiu postihuje celý kolektiv pojmenovává ve svém oboru specialista, český psychoterapeut a etoped PhDr. Michal Kolář. Na základě svých letitých zkušeností vytvořil typologii fází šikany takto:

1. Zrod tzv. ostrakismu

„Ostrakismus zde chápeme jako zakoušení prvků šikanování. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky apod.“

2. Fyzická agrese, přitvrzování manipulace

„V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, například z těžké písemné práce, konfliktu mezi ním a učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese.“

3. Klíčový moment – vytvoření jádra

„Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi, často se utvoří skupinka agresorů, tzv. úderné jádro. Tito začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii postavení nejnižší, tedy ti slabí.“

4. Většina přijímá normy agresorů

„Normy agresorů jsou přijímány většinou obětí a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U obětí dochází často k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.“

5. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

„Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy, šikanování se stává skupinovým programem. Dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stádia vykořisťování. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí: jedni mají všechna práva, druzí nemají práva žádná.“ V malé skupině zcela vítězí zlo, nápadně podobné fašismu s jeho ideologií pánů a otroků. Brutální násilí se stává zcela normálním, ba dokonce legrací.“⁷

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení vydaný pod č.j. 24 246/2008-6 a platný k 1.1.2009 definuje šikanu takto:

„Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvlášť zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá. Tak i při relativně malé intenzitě šikany může u jejích obětí docházet k závažným psychickým traumatům s dlouhodobými následky a k postupné deformaci vztahů v kolektivu. Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje v téměř každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování.

K tomuto je potřeba zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem dětí, žáků a studentů jako prevenci šikanování. Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů by měli spolupracovat pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. K tomu je nutné zajistit další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky šikanování.“⁸

7) KOLÁŘ, M.: Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001,s.36-43

8) Zdroj online - <http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>

1.1. Šikana jako patologické jednání

Definici patologického jednání formuloval významný český psycholog a pedagog Masarykovy univerzity v Brně, prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc. takto:

„Jsou to všechny projevy chování, které jsou společností klasifikovány jako nežádoucí, protože porušují sociální i morální normy a práva ostatních, např.: kriminalita, extremismus, rasová diskriminace, terorismus, záškoláctví, sprejerství, domácí násilí, násilí na ulicích, vandalismus, drogové závislosti, prostituce, rizikové sexuální chování, sexuální zneužívání a týrání dětí atp.“⁹

Sociálně patologické jevy provázejí každého z nás téměř každý den, po celý náš život. Jsou nedílnou součástí každé společnosti. Současná konzumní společnost s sebou nese velké množství negativních vlivů. Tyto vlivy působí na staré, dospělé a mladé lidi, působí ale i na děti. Společnost, jako taková prochází určitými změnami a tyto změny se týkají všech členů daného společenství nebo prostředí. S těmito změnami se snažíme dle svého vyrovnávat a snažíme se jim přizpůsobovat. Typickým patologickým chováním je páchaní trestné činnosti, mohou to být i některé projevy agresivního chování.¹⁰

PhDr. Ing. Vratislav Pokorný, Mgr. et. Mgr. Jana Telcová a PaedDr. Anton Tomko ve své publikaci specifikovali patologické chování takto:

„Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či společenským poruchám a deformacím.“¹¹

9) Zdroj online – <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani>

10) POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A.. Prevence sociálně patologických jevů, Portál 2003, s.5- 9

11) POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A.. Prevence sociálně patologických jevů, Portál 2002, s. 4

Jevy, které jsem zde vyjmenovala ohrožují celou současnou společnost. Především z pohledu morálky, mravnosti, či etiky. Hovoříme zde o určitém excesu z běžných pravidel chování dané společnosti, o narušení vzorců chování a nerespektování norem společenských.

1.2. Definice šikany pedagogů

V současné době se problematice šikany pedagogů a vychovatelů ze strany žáků věnuje čím dál větší pozornost, především mediální. Je pravděpodobně všem znám případ ze Svitav, kdy při vyučování praktické výchovy zaútočil šestnáctiletý žák na svého šedesátiletého mistra s nožem v ruce. Tento pedagog po převozu do nemocnice zemřel. Vzpomeňme si také na tehdy ještě československý film „*Obecná škola*“, kde se učitelka základní školy vlivem šikany ze strany žáků zcela pomátla. Tento film je z doby našich dědečků a babiček. Šikana tedy není nově vzniklým fenoménem. Jen mění své podoby a formy.

Šikanování pedagogů se však nevyskytuje pouze na základních školách. Vedení základní školy však nemůže agresora šikany potrestat stejným způsobem, jako vedení na středním odborném učilišti nebo střední škole. Studenta, který je například agresivní vůči pedagogovi, lze ze střední školy okamžitě vyloučit. V případě, že je student zletilý či plnoletý existuje v naší zemi právo poškozeného věc řešit soudní cestou. Šikana pedagogů souvisí zejména s nekázní a agresivním chováním žáků. Vytrácí se zde přirozená autorita dospělých a úcta ke starším, jakoby přestávala být součástí slušného vychování.

Definice šikany pedagogů a vychovatelů:

Šikana učitele je nebezpečná forma násilí, která ohrožuje nejen samotné výchovné a vzdělávací cíle školy, ale i lidskou důstojnost učitele. Šikana učitelů a špatné chování žáků může způsobit vážné psychické ujmy s dlouhodobými následky a postupně deformovat vztahy v kolektivu. Šikana může být fyzická či psychická.

Možné podoby fyzického šikanování:

- podráženi nohou, bití, kopání, nástrahy špendlíků, nástrahy lepidel, nástrahy překážek mezi lavicemi, házení odpadků či jiných předmětů na pedagoga, krádeže a schovávání osobních věcí, útoky se zbraní

Možné podoby psychického šikanování:

- nadávky, urážky, vysmívání se, pomlouvání, slovní agrese a vulgarismy, lepení sprostých obrázků na záda kantora, vyhrožování, stížnosti na pedagoga u vedení školy, natáčení videí s cílem uškodit učiteli a jejich umístování na internet (tzv. kyberšikana), přehlížení, ostentativní nereagování na pokyny, záměrné přerušování a vyrušování, bojkot vyučování, ničení majetku pedagoga.¹²

Vezmeme-li v úvahu Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listinu základních práv a svobod České republiky, podle které má: „Člověk právo na svůj život, zdraví, osobní svobodu, právo na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména.“¹³

Šikana nezachází, pokud nemluvíme o extrémních případech do práva na život, ale zcela jistě zasahuje do všech výše uvedených hodnot lidského života. Pokud zde hovoříme o šikaně dětí vůči dospělým, musíme si přiznat, že jsou projevy takového jednání extrémně nebezpečné pro celou naši společnost. Mladí lidé a děti si dovolí dospělého člověka ponižovat, urážet, ukazovat směrem k němu vulgární gesta a vyhrožovat mu. V některých případech ho dokonce i fyzicky napadnout.

Přichází na mysl otázka: „*Jak tomu předejít?*“

Ať už v otázce obecné, či v otázce pedagogické musíme vědět, že základem všeho je prevence, kvalitní mravní a ideová výchova.

Sekundárně je velmi důležitá podpora pozitivních vztahů a osvojování si norem vztahů mezilidských, které jsou založené především na úctě k druhému člověku a opírající se o demokratické principy.

12) TŮMOVÁ, A., KUNCOVÁ, H., MITROVÁ, J., FRANCOVÁ, M., Šikana učitelů, s.29

13) Zdroj online - <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

1.3. Agresor

Jiný význam slova agresor je útočník. Pod tímto pojmem si většinou představíme někoho velikého a bodrého, či fyzicky zdatného. Nemusí tomu tak ale vždy být. Agresor je především jedinec, který jedná hrubě a jakýmkoliv způsobem napadá jiného jedince. Ve většině případů se agresor vyznačuje silovou převahou, velmi často však bývá nesebevědomý, nevyrovnaný, úzkostlivý a sám se sebou nespokojený. Svého zlostného jednání se dopouští právě vlivem těchto okolností.¹⁴

Pokud se vrátíme zpět k šikaně pedagogů, agresorem je zde jednoznačně žák, někdy skupina žáků. Po dobu vypracovávání této práce bylo zjištěno, že se odborníci ve svých publikacích shodují na tom, že agresory bývají velmi často žáci, kteří jsou citově vyprahlí, velmi často pochází z rodin, kde je realizována buď příliš přísná, anebo příliš úzkostlivá výchova. Obvykle pochází z rodin, kde je běžné násilí mezi rodiči. V mnoha případech jde o žáky, které nikdo nevychovává, protože jejich rodiče jsou zahlceni sami sebou nebo svoji prací tak, že na svého potomka jim nezbyvá čas. Takoví žáci se pak snaží zviditelnit ve škole právě svým negativním chováním.

Není zde však jen sám agresor. V souvislosti se šikanou pedagogů je zde stejně, jako v kterékoliv jiné podobě šikany velmi důležité prostředí kolektivu jako celku. V případě, že kolektiv neudělá nic proto, aby zabránil negativnímu chování agresora, vlastně jeho zlostné chování schvaluje a podporuje. Ostatní v kolektivu šikanu neoznámí a tomuto chování tak nezabrání vesměs proto, že se sami bojí, aby agresor své negativní jednání pak nečinil proti nim. Celý kolektiv tak raději mlčí a dělá, že nic nevidí. Velmi často se stává, že se některé děti v kolektivu přidají k agresorovi a sekundují mu při jeho šikanování. Stávají se z nich tak spolupachatelé této nebezpečné formy násilí.¹⁵

14) ONDRÁČEK, P., Františku přestaň konečně zlobit, nebo..., ISV nakl., 2003, s.83-87

15) ONDRÁČEK, P., Františku přestaň konečně zlobit, nebo..., ISV nakl., 2003, s.88-91

1.4. Oběť

Jak již bylo uvedeno, obětí šikany se může stát za určitých podmínek téměř kdokoliv a téměř kdekoliv. Též bylo poukázáno na fakt, že šikana se může dotýkat každého z nás. Můžeme se s ní potýkat ve všech sociálních společnostech. Můžeme být obětí, můžeme být pozorovateli, ba dokonce i aktéry. Terčem šikany se stávají obvykle jedinci, kteří se něčím odlišují od většiny v daném kolektivu. Právě díky své odlišnosti se ocitají na okraji skupiny. Zpravidla se předmětem zájmu aktérů šikany stávají právě ti jedinci, u kterých existuje primární předpoklad, že se nedokáží účinně bránit. Tedy jedinci fyzicky slabší, neprůbojní nebo bojácní. Velmi často i jedinci rasově či nábožensky odlišní.

V případě šikany pedagogů si agresoři, tedy žáci, vybírají slabé články pedagogického sboru. Obětí šikany pedagogů se tak stává učitel, který nebudí přirozený respekt a autoritu, je věkově, sociálně, povahově, či jinak odlišný od ostatních pedagogů ve škole. Obětí se může stát i pedagog, který se podle žáků zastarale obléká nebo pedagog, který má zastaralé pedagogické metody. Důvodů může být velmi mnoho. Při zpracovávání materiálů z internetu byly využity různé diskuse o daném tématu. V nich zaznívaly převážně názory rodičů, že pedagog, který si neudrží pořádek ve třídě a nemá respekt žáků, nemá ve škole co dělat a měl by jít dělat zaměstnání na které stačí.

Asi každý z nás si pomyslí: *„Pedagog je dospělý člověk, který disponuje životními zkušenostmi. Předpokládáme, že když se setká s projevy agresivního dětského chování, dokáže tyto projevy potlačit nebo jim čelit.“*

Priznejme si, že i pedagog je jen člověk se svými problémy a starostmi. Může být osobou méně či více psychicky odolnou. Velice důležité je, zda má s kolektivem ve třídě dobré nebo špatné vztahy. Záleží také na vztazích, které mají pedagogové mezi sebou a též na vztahu, který má pedagog se svým nadřízeným.

Představme si situaci, že pedagog je šikanován dětmi. Jako dospělý se pochopitelně stydí za to, že je šikanován právě dětmi, a situaci se snaží s kolektivem žáků vyřešit sám. Přidejme k této situaci ještě fakt, že tento pedagog nemá dobré vztahy se svými kolegy a je zde zcela jasný důvod, proč se s nimi neporadí nebo se kolegům se starostmi nesvěří. Takový pedagog může mít obavu z toho, že by jej kolegové mohli považovat za nekompetentního k výkonu povolání. Snaží se proto nepříjemnou situaci řešit vlastními silami. Obvykle si takový člověk říká, že se situace vyřeší časem sama, a proto její řešení neustále odkládá a negativní chování žáků přehlíží. Do třídy chodí předem znechucený, poněvadž již předem tuší, co bude v hodině následovat. Když si pedagog nakonec uvědomí, že situaci nezvládl, je zpravidla psychicky totálně vyčerpaný. Je žáky tak znechucený, že se v dané situaci nechce už nijak angažovat. Velmi častým východiskem bývá ukončení pracovního poměru. Dochází i k tomu, že šikanovaní učitelé jsou tak odrazeni od profese zážitkem, kterým prošli, že přestanou pedagogickou profesí vykonávat. V extrémních případech může šikana skončit těžkou újmou na zdraví pedagoga, sebevraždou či dokonce zavražděním.

Na pedagogy kladla společnost vždy vysoké požadavky. Od pedagoga se vyžadují individuální charakterové vlastnosti. Měl by být čestný, vytrvalý, upřímný, spravedlivý a důsledný. Měl by svým žákům jít sám příkladem, být k nim přátelský a nedělat mezi nimi rozdíly. Takto jsou pedagogové vnímáni širokou veřejností. V dnešní moderní společnosti jsou nároky na pedagogy stále více stupňovány. Toto povolání je stresující a psychicky velmi náročné.

2. OSOBA PEDAGOGA

Osobnostní vlastnosti pedagoga mají vliv na jeho úspěch i neúspěch v průběhu vyučování. Buď mu vlastnosti jeho osobnosti práci se žáky stěžují nebo mu ji naopak usnadňují. Úkolem pedagoga je především vyučovat a vzdělávat. Dalším úkolem je řídit vyučovací proces, vychovávat celou třídu i každého jednotlivce zvlášť. V neposlední řadě by měl pedagog být pro žáky určitým vzorem. Současný pedagog musí mít vysokoškolské vzdělání a aprobaci pro daný předmět, jenž vyučuje. Měl by tedy být vybaven příslušnými vědomostmi a dovednostmi ve svém oboru. Dále by měl být připravený na to, že je předurčen k tomu, umět žáky připravit na budoucí sociální role a životní situace. Každý pedagog by měl dokázat zvládnout záživnou a zajímavou formou vysvětlit žákům obsah vyučovacího předmětu, vést žáky správným směrem a rozvíjet jejich přirozené schopnosti.¹⁶

V současné době se výrazně rozvíjí nauka o osobnosti pedagoga – pedeutologie, která se zabývá především problematikou povolání pedagoga.

Na internetovém serveru shrnul doc. PhDr. Stanislav Střelec, CSc. požadavky kladené v současné době na pedagoga takto:

Požadavky na pedagoga:

- *všeobecný základ – rozhled ve všech oblastech*
- *pedagogicko-psychologické vzdělání – dějiny pedagogiky a školství, teorie výchovy, didaktika, pedagogická, sociální, vývojová psychologie, speciální pedagogika*
- *odborné aprobační vzdělání – většinou dva aprobační předměty*
- *praktická stránka - nácvik dovedností, komunikační, organizační schopnosti*

16) ONDRÁČEK, P., Františku přestaň konečně zlobit, nebo..., ISV nakl., 2003, s.19-29

Formování osobnosti pedagoga:

- orientace – rozhodnutí ,záměr stát se učitelem
- vzdělávání na SŠ a VŠ pro pedagogické pracovníky
- adaptace – první roky v profesi, začínající učitel – získávání dovedností a návyků
- zvnitřnění s profesí – identifikace s profesí – učitel se stabilizuje, vyrovnaný pracovní výkon ¹⁷

2.1. Kázeň

Kázeň se opírá a jde ruku v ruce s normami slušného chování a jejich dodržováním. Slušným chováním zde rozumíme normy, které jsou obecně závazné nebo dlouhodobě obecně přijaté. Kázeň je pak velmi úzce spjata s morálkou.

Již Jan Amos Komenský , významný český pedagog, hovořil o velké důležitosti školní kázně, o čemž svědčí i jeho moudrá slova z XXVI. kapitoly „*Velké didaktiky*“, která se jmenuje, jak jinak, „*O školské kázni*“:

„Pravdivé je běžné české přísloví: Škola bez kázně je jako mlýn bez vody. Neboť odejmeš-li mlýnu vodu, musí se zastavit; zrovna tak odejmeš-li škole kázeň, všechno musí ochabnout.“ ¹⁸

V Pedagogickém slovníku nalezneme tuto definici: „*Kázeň je vědomé, přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených povinností, spojené s respektováním autority.*“ ¹⁹

Kázeň vytváří prostor pedagogovi, aby mohl vykonávat svoji práci ve vyučování a dává prostor též pro žáky, aby tito mohli nerušeně sledovat vyučování. Kázeň je prostředkem k sebeovládání a sebekázni. Uvedené vlastnosti jsou velmi důležité pro budoucí životy dětí a mládeže.

17) Zdroj online - http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/pedagog.html – recenzoval doc. PhDr.S. Střelec, CSc.

18) Zdroj online - http://cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD

19) PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník. 6. vyd. Praha: Portál, 2009 , s.96-97

Doc. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D. je vedoucím katedry sociální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, ve své publikaci pojednává o kázni takto:

„Kázeň je slovo, kterému v zásadě všichni rozumíme. Zeptáme-li se několika lidí, co si pod ním představují, dostane se nám zhruba těchto odpovědí: poslušnost; disciplína; slušné chování; řádné chování; poslouchání příkazů; plnění rozkazů; zachovávání pravidel; dodržování norem; podřizování se řádu; souhrn zákonů, kterými se řídí jednatel či skupina; znalost a dodržování určitých pravidel; plnění povinností; podmínka úspěšné činnosti; prostředek mravní výchovy; výsledek výchovného procesu atp.“²⁰

2.2. Nekázeň

Během vyučování žáci často zkoušejí, co si můžou k pedagogovi dovolit a kam až mohou zajít.

Jak prezentuje Bendl ve své publikaci :

„Pojmy kázeň a nekázeň se navzájem podmiňují. Neboť , kdyby neexistovala kázeň nebo bychom neměli jasnou představu o tom, co je kázeň, nemohli bychom hovořit o nekázni.“²¹

Stejný autor se dále zmiňuje o rozdílech v kázni či nekázni jak tomu je dnes a jak tomu bylo v minulosti takto:

„Některé projevy chování, které byly v dřívějších dobách považovány za neukázněné, vymizely, jako například rouhání se, projevy bezbožnosti, jiné přetrvávají i v dnešní době, například šikana, vulgárnost, drzost. Oproti tomu některé přestupky jsou zcela nové. Mezi ně řadí Bendl nošení výbušnin do školy, výhružné telefonáty oznamující umístění výbušniny ve škole, vyrušování či opisování prostřednictvím mobilního telefonu.“²²

20) BENDL, S. Školní kázeň, metody a strategie. Praha: ISV, 2001. s. 69

21) BENDL, S. Kázeňské problémy ve škole. 1.vyd. Praha: Triton, 2004b. s. 37

22) BENDL, S. Kázeňské problémy ve škole. 1.vyd. Praha: Triton, 2004b. s. 37

V publikaci autor poukazuje na rozdílnost mezinárodního vnímání ukázněnosti nebo mravnosti, čili chce tím čtenáři sdělit, že co je mravné u nás, nemusí být považováno za mravné za hranicemi naší země.

Do kategorie nekázně vůči pedagogům a škole řadí Bendl tyto:

„Drzost, vulgárnost, vandalismus, šikanu, krádeže, poškozování věci učitelů, drogy, kouření, alkohol, záškoláctví, fyzický útok, lhaní, pomlouvání, házení zábavné pyrotechniky, házení houbou po učitelích (třídě), pozdní příchody, plivání po zábradlí, zapominání úkolů a pomůcek, močení po oknech a klikách WC, přepisování známek v žákovské knížce, používání taháků, jízdu po zábradlí, honění se po chodbách, nahlášení bomby ve škole, nepozornost, vykřikování při hodině, provokace šířením neidentifikovatelných zvuků a pachů, nepořádnost, odbývání práce, nedbalost, simulantství, vyhýbání se škole různými formami sebepoškozování, nepřezouvání se, hraní hazardních her, posílání SMS nebo telefonování z mobilního telefonu během vyučování.“²³

Zde jsme si jakýmsi taxativním způsobem vymezili výčet způsobů chování žáků, které je v rozporu s normami slušného chování, čili je neukázněné.

Jestliže se žák naučí tyto manýry začleňovat do běžných praktik všedního dne, má takový jedinec velký předpoklad k tomu, že pokud se tyto praktiky neodnaučí, ve svém budoucím životě bude okolím vnímán jako bezohledný hulvát a bude se ocítat pro takové chování na okraji společnosti.

23) BENDL, S. Kázeňské problémy ve škole. 1.vyd. Praha: Triton, 2004b. s. 75

2.3. Respekt

Synonymem tohoto slova je slovo úcta. Je třeba konstatovat, že po zadání slova úcta do internetového vyhledavače, nebylo nalezeno slovo úcta, nýbrž slovo účet. To je typický odraz dnešní doby...

Česká spisovatelka Božena Němcová napsala, že úctu si člověk nezíská svoji hrdostí, ale pouze svoji láskou. Podle ní stačí mít otevřené a laskavé srdce a ona úcta se sama dostaví.²⁴

Přiznejme si však, že mnohé se od poloviny osmnáctého století, kdy tato významná česká spisovatelka žila, v zemích nejen českých změnilo. Dříve si lidé pomáhat museli, poněvadž se bez vzájemné pomoci nedokázali obejít. Aby však vedle sebe mohli existovat a žít, museli k sobě být přinejmenším zdvořilí a museli spolu vycházet v dobrém. Jinak řečeno, naučili se navzájem si vycházet vstřícně a respektovat jeden druhého v dobách zlých i v dobách dobrých.

Naše společnost je, jak již bylo výše prezentováno, v porovnání s dobou minulou stále více individualizována a dynamizována. Člověk je ve svém společenství vnímán jako samostatná, nezávislá jednotka, jehož osud si nese ona sama. Současná moderní a konzumní společnost klade důraz na jednotlivce a na jeho práva a svobody.

Pro úctu platí velká pravda, která se nemění ani vlivem doby. A sice:

„Když ji nebudeme mít my k jiným, nemůžeme ji očekávat od ostatních k nám samotným.“

K úctě se musí každý jeden z nás učit od narození. Nejlépe na příkladu starších. Děti a mládež by měly mít vzor ve svém okolí. Nejen ve škole, nejen v rodině, ale ve společenství, jako takovém. Nemůžeme očekávat, že k nám naše dítě bude mít úctu, když uvidí, že ji nemáme my ke svým rodičům nebo k prarodičům. Nemůžeme očekávat, že naše dítě bude mít úctu k pedagogům, když doma uslyší, jak je školství špatné a kantoři nevzdělaní. Budeme-li hovořit s našimi dětmi o úctě, měli bychom zdůrazňovat, že úctu a respekt si zaslouží každý člověk, a že naše svoboda končí tam, kde začíná svoboda ostatních.

24) Zdroj online - <http://www.uspesne.eu/citaty/bozena-nemcova/>

2.4. Udržení kázně a respektu, nekázeň

Rozumíme tím schopnost pedagoga působit na kolektiv žáků. Odráží se ve schopnostech jednotlivce. Každý pedagog je jiný a každý má své praktiky. Tam, kde jeden pedagog křičí, může se jiný snažit žákům domlouvat. Tam kde se jeden snaží domlouvat, může jiný nekázeň přehlížet a jen látku odvyprávět a opustit hodinu s tím, že v další hodině dá žákům trest v podobě testu nebo zkoušení. Udržení kázně a respektu se zcela nepochybně odvíjí od přístupu a zkušeností pedagoga, od jeho schopností a v neposlední řadě od vlastností jeho osobnosti.

2.5. Zátěžové situace

Průběh pracovního dne současného pedagoga poskytuje velmi malou šanci na plnohodnotný odpočinek. Pedagog nepracuje jen ve škole, ale v mnoha případech i doma. Pedagog se musí neustále vzdělávat a prohlubovat tak své vědomosti a dovednosti. Stále častěji vnímají pedagogové vyčerpání a stres v souvislosti s rostoucím počtem problémových žáků ve třídách.

Pedagogové mají stále více konfliktů s agresivními žáky. Důvodem stresu pedagogů bývají i nepřátelské vztahy v pedagogickém sboru, velké počty hodin a omezený čas na osobní relaxaci. Nepříliš stabilní politika ministerstva školství neustále volající po úsporných opatřeních k dobré náladě pedagogů rozhodně nepřispívá. Nízké platy pedagogů vedou především k tomu, že se muži s pedagogickým vzděláním uplatňují v lépe placených profesích. Dochází proto k feminizaci pedagogického povolání.

3. SYNDROM VYHOŘENÍ

Syndrom vyhoření v životě člověka představuje velice závažný problém, který velmi významně ovlivňuje kvalitu jeho života.

3.1. Historie syndromu vyhoření

Z českého překladu vyhořet, vyhasnout, vyčerpat, přeložíme „burn out“ do jazyka anglického. Právě s tímto pojmem se setkáváme již na začátku sedmdesátých let minulého století. V našem povědomí ho známe právě pod pojmem vyhoření. Podle publikace českého spisovatele a psychologa Prof. PhDr. Jara Křivohlavého, Csc. uvedl pojem vyhoření do literatury newyorský psychoanalytik H. J. Freudenberger.

*„Burnout byl spojován v prvopočátcích se stavem narkomanů a alkoholiků, u kterých jejich závislost potlačila jejich veškeré zájmy. Později tento termín přešel z pouličního slangu, ve kterém označoval narkomany, kteří díky své závislosti klesli na samotné dno, do obecného slovníku. Postupně tak začal pronikat i do jiných oblastí. Začalo se ho používat pro označení lidí, kteří byli tak pohlceni svou prací, že pro nic jiného nebyli již schopni žít. V době dnešní používáme výrazu workoholismus.“*²⁵

Když delší dobu působí stresové faktory a stresové situace na lidský organismus a když je míra, tíha a velikost těchto faktorů větší než schopnost organismu tuto zátěž zvládnout je zde velké riziko výskytu syndromu vyhoření. Jednoznačným a základním faktorem je míra odpovědnosti, která plyne ze svěřených úkolů, dále permanentní obava ze změny, a taktéž dlouhodobě vynakládané úsilí člověka, které nepřináší v zásadě žádný zisk ani potěšení.²⁶

25) KŘIVOHLAVÝ, J., Jak neztratit nadšení, Grada Publishing, Praha 1998, s. 37.

26) KEBZA, V.-ŠOLOVÁ, I. Syndrom vyhoření. 2., rozšířené a doplněné vyd., Praha: SZÚ, 2003, s. 6

Dle Křivohlavého se tento syndrom zpravidla vyskytuje u osob, které vykonávají profese, obecně označované jako profese pomáhající. Jedinci, kteří je vykonávají přichází neustále do kontaktu s lidmi, nacházejícími se v náročných a těžkých životních situacích. Tito lidé v souvislosti s výkonem svého povolání téměř nepřetržitě vydávají svoji energii pracovní i emocionální druhým lidem, kterým se snaží pomoci. Do těchto profesí řadíme zdravotní sestry, pracovníky sociálních služeb, ošetřovatele, lékaře. Mohou to být však i speciální pedagogové a pedagogové obecně. Velmi často se ze syndromem vyhoření můžeme setkat i u lidí, vykonávající profesi podnikatelů, právníků či vrcholových manažerů.

Autor též uvádí, že se příznaky syndromu vyhoření vyskytují u osob, které byli v prvopočátku velice nadšeni svou profesí, časem se však jejich nadšení proměňuje. Vůči svému povolání pociťují nechuť a apatii.

Stejný autor se ve své odborné publikaci o syndromu vyhoření vyjadřuje takto:

„Syndrom vyhoření je jev – fenomén celkového vyčerpání, tj. tělesného, psychického (emocionálního i mentálního), a duchovního byl znám již v kolébce křesťansko-antického myšlení. Najdeme ho například v Bibli, v knize „Kazatel“. Ve starém Řecku se zrodila pověst o Sysifovi, která také vyjadřuje totální vyčerpání. Sysifos měl podle pověsti dovalit kámen na vysokou horu. Vždy, když byl u samého vrcholu, se mu vysmekl a on musel začít znovu. Není divu, že se takovému trápení, kterému není konec, říká „Sysifovská práce“.²⁷

27) KŘIVOHLAVÝ, J., Jak neztratit nadšení, Grada Publishing, Praha 1998, s. 46

3.2. Příznaky syndromu vyhoření

Syndrom vyhoření je oficiálně uveden v Mezinárodní klasifikaci nemocí.

Jeho specifické příznaky se vyskytují ve čtyřech úrovních:

Fyzické vyčerpání

- únava, apatie, ochablost, vyčerpání
- bolesti hlavy a bolesti svalů
- poruchy krevního tlaku
- nespavost, noční můry
- zažívací potíže, nechut' k jídlu
- zvýšené riziko závislostí všeho druhu
- dýchací potíže a poruchy

Psychické vyčerpání

- výrazný pocit duševního vyčerpání
- útlum celkové aktivity, iniciativy a invence
- depresivní naladění, pocity smutku, bezmoci a beznaděje
- sebelítost, intenzivní prožívání nedostatku uznání
- přesvědčení o vlastní postradatelnosti a bezcennosti
- pokles a ztráta motivace, ztráta zájmu a dalšího sebevzdělávání
- omezení práce jen na rutinní postupy a nezbytně nutné činnosti
- nekonstruktivní kritika nadřízených nebo celé instituce

Sociální vyčerpání

- pokles sociability, nezájem o hodnocení jinými osobami
- narůstání konfliktů, které vznikají nezájmem a lhostejností k okolí
- nízká až úplná ztráta empatie
- nedostatečná příprava k výkonu práce
- omezení kontaktů s klienty a kolegy
- emocionální chlad a lhostejnost při jednání s lidmi
- apatie k problémům ostatních

Emocionální vyčerpání

- sklíčenost, skleslost, depresivní ladění, pocity smutku
- citový chlad a prázdnota
- popudlivost, nervozita
- sebelítost, negativismus, cynismus a hostilita
- pocit nadměrného a dlouhodobého úsilí s malou efektivitou
- pocit nedostatku uznání ²⁸

3.3. Fáze průběhu syndromu vyhoření

Syndrom vyhoření je vyvrcholením procesu, které může trvat několik let a probíhá v těchto fázích. Tyto mohou mít různý časový rozptyl:

Nadšení – prvotní nadšení, ideály, angažovanost v zaměstnání

Stagnace – nezdar v souvislosti s realizací ideálů, redukce ideálů, požadavky související s výkonem profese začínají být přítěží

28) HENNING, C., KELLER, G.: Antistresový program pro učitele, Praha, Portál 1996, s.17

Frustrace – profese je velkým zklamáním, negativní vnímání okolí a povinností související s výkonem profese

Apatie – omezení práce jen na rutinní postupy a nezbytně nutné činnosti, pokud je k výkonu činnosti donucen, bývá nepřátelský

Vyhoření – dochází k úplnému vyčerpání ²⁹

3.4. Prevence syndromu vyhoření

Pedagogové by si měli uvědomit, že je důležité, aby si některé situace nepřipouštěli příliš osobně a naučili se nad ně „povznést.“ Dále je velmi podstatné mít schopnost se odreagovat, motivovat se k dalším činnostem, relaxovat a dodržovat obecné zásady duševní hygieny:

- ujasnit si životní cíle a smysl a naplnění profese
- umět asertivně a přiměřeně jednat
- uvědomit si, že v životě můžeme chybovat
- uvědomit si, že výsledky činnosti nemusí být za každou cenu stoprocentní
- problémy týkající se profese nerozebírat v rodině
- naučit se relaxovat, odpočívat a dodržovat dostatečný spánek
- mít okruh přátel s nimiž se bavím
- dodržovat správnou životosprávu a pohyb
- dodržovat pravidelný denní rytmus
- pěstovat své záliby a vyplňovat své tužby a sny ³⁰

29) ONDRÁČEK, P., Františku přestaň konečně zlobit, nebo..., ISV nakl., 2003, s.112-116

30) ONDRÁČEK, P., Františku přestaň konečně zlobit, nebo..., ISV nakl., 2003, s.117-121

EMPIRICKÁ ČÁST

4. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Pohled pedagogů na problematiku šikany jsem zjišťovala prostřednictvím strukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory jsem nahrávala na diktafon a později je poslouchala a vyhodnocovala. K dispozici jsem měla deset respondentů, kteří měli za úkol zodpovědět patnáct mnou prezentovaných otázek. Většina respondentů je mými přáteli nebo byli v minulosti mými pedagogy, tudíž jsem se mohla při rozhovorech s nimi spolehnout na jejich otevřenost a upřímnost. Všech deset respondentů ještě dnes pedagogickou profesí vykonává a všichni mají zkušenosti s vyučováním žáků na druhém stupni základní školy.

4.1. Rozhovory s pedagogy

Pedagogové jsou sledovateli a klíčovými oběťmi, pokud hovoříme o šikaně pedagogů. Tito vnímají agresivní chování žáků, a jak jsem se již v teoretické části této práce zmínila, jsou tomuto chování vystavováni tváří v tvář téměř každý den.

4.2. Vymezení cíle a předmětu výzkumu

Cílem rozhovorů s těmito pedagogy bylo zjistit, jaké nejčastější problémy při výkonu své praxe řeší, jaké překážky musí odstraňovat, a jaké možné příčiny a důvody k šikanování pedagogů znají, anebo jaké situace sami zažili. Dále jsem se prostřednictvím rozhovorů pokusila zjistit, zda má nebo nemá agresivita dětí a mládeže vzrůstající tendenci, a zda vývoj společnosti má na narůstání agrese vliv či nikoliv. A pokud ano, jak se tato agrese projevuje ve vzdělávacím procesu. V této fázi empirické části se též objevují reálné příběhy dotazovaných respondentů. Mým záměrem bylo, abych co nejlépe čtenářům přiblížila zmiňovanou problematiku právě očima respondentů, kteří se se šikanou setkali při výkonu pedagogické profese.

Respondenti byli staří v rozpětí od 26 do 55 let věku z toho důvodu, abych obsáhla co nejširší spektrum pedagogických zkušeností, názorů, moderních či zastaralých přístupů, pohledů a metod.

4.3. Představení pedagogů

Mgr. L. Sekalová – předměty občanská výchova a německý jazyk – učí 1 rok

Mgr. M. Talpová – český jazyk a anglický jazyk – učí 2 roky

Mgr. M. Nekonečný – tělesná výchova a biologie – učí 6 let

Mgr. M. Mühlstein – tělesná výchova a biologie – učí 8 let

Mgr. M. Počinek – český jazyk a dějepis – učí 10 let

Mgr. L. Novotná – český jazyk a dějepis – učí 15 let

Mgr. J. Hrdličková – český jazyk a dějepis – učí 18 let

Mgr. K. Kolečková – český jazyk a dějepis – učí 23 let

Mgr. Z. Víchová – český jazyk a anglický jazyk – učí 28 let

Ing. M. Poláková – tělesná výchova a chemie – učí 31 let

4.4. Analýza rozhovorů s pedagogy – příklady z praxe

Dotazovaní respondenti se při rozhovorech nikterak zásadně nelišili v názorech. Většina z nich má na řešení šikany pedagogů, a z odpovědí to vyplývalo, podobný nebo totožný názor.

1) Jak dlouho učíte a jaký předmět?

Tyto odpovědi jsou zaznamenány výše v této práci.

2) Baví Vás stále výkon Vašeho povolání?

K této otázce uvádím, že všechny oslovené pedagogická profese baví a trvá jejich zájem ji vykonávat i navzdory překážkám a nástrahám, které s sebou nese. Nedokáží si představit, vykonávat zaměstnání jiné.

Obecně zastávali názor, že se snaží řídit heslem: „*Jak si kdo ustele, tak si i lehne*“, a proto se od začátku školního roku snaží pravidla výuky nastavit žákům korektně, spravedlivě a otevřeně. Po zbytek roku se tato pravidla snaží dodržovat a jejich dodržování žádají i od žáků. V případě porušení pravidel ze strany žáka, mají snahu

řešit věc dohodou. V případě, že dohoda nepomůže, obvykle řeší problém s rodiči nebo s vedením školy.

3) Změnilo se podle Vás chování žáků vůči pedagogovi v porovnání minulost versus současnost a jak konkrétně?

V této otázce se respondenti shodovali v názoru, že žáci vlivem transformování se společnosti ztrácí stále ztelněji respekt a úctu ke starším lidem v obecné rovině, tedy nejen ve vztahu k nim, jako k pedagogům. Žákům chybí dle jejich názoru vnímání potřeby respektovat psané i nepsané společenské normy a základní pravidla slušného chování. Podle dotazovaných se jedná o normy, které spadají do všedních událostí lidského života. Respondenti uváděli výčet zásad slušného chování, jako je pustit staršího člověka sednout v dopravním prostředku, vzít těžkou tašku s nákupem staré paní, podržet ženě či dívce dveře. Na vině je dle jejich názoru nedostatečná mravní výchova nejen v rodině a škole, ale též v celé společnosti dneška.

Tyto normy a hodnoty se podle dotazovaných změnilo zejména proto, že žijeme v uspěchané době, kde rodiče budují kariéru a snaží se rodinu zajistit ekonomicky, na úkor výchovy dětí a času, který jim věnují. Konkrétní příklad paní Víchové je uveden níže v této práci. Všichni respondenti s ní v tomto ohledu souhlasili, dodávali však, že „*tenkrát byla jiná doba*“ a model vyučovacího procesu nebyl postaven na demokratických principech tak, jak je tomu dnes.

4) Jak se s těmito změnami vyrovnáváte Vy osobně?

Paní Poláková a paní Víchová se v rozhovorech přiznaly, že se se změnami dnešní uspěchané doby vyrovnávají někdy velmi těžce, ale obě zastávají názor, že změna je život. Uvedly, že vymoženosti moderní doby, zejména elektronika ve třídách, je někdy během vyučování dokáže potrápiti. Když se ocitnou ve svízelné situaci, neváhají si nechat poradit buď od samotných žáků nebo požádají o pomoc kolegu či kolegyni z jiné třídy. Tři respondenti zažili život a výkon pedagogické praxe ještě před rokem 1989. Tito se shodovali v názoru, že každá doba s sebou nese něco pozitivního i negativního. Jako přínos doby dnešní shledávají jednotně především demokratické a svobodné smýšlení, neomezené možnosti cestovat, vzdělávat se, pracovat a obecně žít si dle svého vlastního uvážení.

Tyto dámy díky svému věku pocítují velké rozdíly v chování dětí dneška oproti chování dětí v minulosti, berou a vnímají tyto změny jako změny společenské, kterým se dle jejich slov je potřeba přizpůsobovat. Ony samy tak činí samostudiem, pomocí a radou rodiny nebo přátel. Všichni dotazovaní obecně na tyto změny reagují dobře a dle jejich tvrzení, se snaží přizpůsobit všem trendům dnešní doby tak, jako všichni ostatní.

5) Změnilo se podle Vás vnímání profese pedagoga v očích společnosti?

Všichni dotazovaní se v pozitivní odpovědi na tuto otázku shodovali. Dle jejich názoru má společnost na pedagogy velmi pokřivený náhled. Oni sami by si přáli, aby je společnost brala jako profesionály ve svých oborech.

Všech deset dotazovaných se shodovalo dále v tom, že někdy mívají pocit, že nejsou ve svém rozhodování o způsobu výuky samostatní tak, jak by si představovali. Někdy mívají pocit, že jim jejich způsob práce diktují úředníci, kteří kolikrát ani nemají jasnou představu, jak pedagogická praxe probíhá a co obnáší. Cítí, že jsou svazováni byrokratickými praktikami, které v českém školství obecně vládou. Unavuje je zdoluhavé projednávání žádostí, schvalování projektů a uvolňování finančních prostředků na cokoliv. Demotivují je platové podmínky a svazující jim ruce normy a nařízení, které jsou mnohdy dle jejich názoru neefektivní.

6) Byl jste někdy Vy nebo některý z Vašich kolegů šikanován žáky?

Ani jeden z dotazovaných se nikdy nesetkal s posledním stádiem šikanování pedagoga, který je spolu s ostatními stádii šikany vymezen v teoretické části této práce. Všech deset respondentů se při výkonu své praxe potýkalo s pokusy či náznaky šikanování. Šest z nich tyto pokusy potlačili vlastními silami v průběhu vyučování, dva z nich zažehnali tyto pokusy až po konfrontaci negativního chování žáků s jejich rodiči. Čtyři respondenti, všechny ženského pohlaví, se se šikanou již v minulosti setkali. Hledali východiska a způsoby řešení, když je nenašli, rozvázali pracovní poměr a odešli pracovat na jinou školu. Všechny čtyři ženy se shodly v názoru, že jim šikana žáků velmi ztrpčovala jejich životy. Chyběla jim energie, byly sklíčené a unavené. Potvrzují, že během tohoto období se přestaly smát a radovat se z všedních věcí. Do zaměstnání chodily s odporem a cítily bezmoc. Jejich problémy v zaměstnání pocítávaly i nejbližší rodinní příslušníci.

7) Má podle Vás agresivita dětí na školách vzrůstající tendence?

Všichni dotazovaní zastávali názor, že šikana pedagogů není nově vzniklým problémem. Tvrdili, a potvrdili tak i mé tvrzení, že šikana pedagogů mění pouze své formy a používá nových prostředků, jako jsou například mobilní telefony a internet (v této souvislosti hovoříme o kyberšikaně).

Podle všech respondentů se změnilo vnímání volného času. Dle jejich mínění jsou zájmové kroužky a volnočasové aktivity především v gesci rodičů. Děti sedí ale doma u televizí, filmů a počítačových her. Vulgarismy a agrese obsažené v těchto aktivitách většinou neznají mezí. Obecně na děti celý den po příchodu domů nikdo nedohlíží, neboť rodiče se ze zaměstnání vrací až pozdě odpoledne. Pokud děti nemají návyk a pravidelnou kontrolu k plnění úkolů, které jim zadají rodiče, tak si svá pravidla, hodnoty a priority určují samy. Přirozeně si je nastavují tak, že nemají povinnosti žádné a získávají tak pocit, že nic nemusí. K výše uvedenému poznačím, že se všech deset respondentů zastávalo stanovisko, že agresivita na školách narůstá a snižuje se též věková hranice dětí, kteří se negativním způsobem projevují. Ke konkrétní otázce všichni respondenti uváděli, že by kterémukoliv kolegovi pomohli v řešení jeho problému, sami by se kolegům pravděpodobně s problémem nesvěřili.

8) Jaké mají děti podle Vás důvody k šikanování pedagoga?

Paní Novotná v rozhovoru uvedla, a ztotožňovali se s ní i ostatní dotazovaní, kterým jsem její názor prezentovala, že pedagog musí být adaptabilní a měl by být tedy schopen přizpůsobit se moderní době. V šikaně pedagogů dle jejich názoru hraje velký vliv především osobnost pedagoga, ale i jeho zevnějšek a celkový dojem. Velmi často jsou dle názoru respondentů šikanováni pedagogové, kteří nemají respekt žáků a nedokáží si udržet pořádek nebo klid během vyučování. Dále pedagogové, kteří jsou u žáků neoblíbení nebo ti příliš přísní. V mnoha případech prý děti jen zkouší kam až mohou ve svém jednání zajít a testují, co je pedagog schopen vydržet. Dle všech dotazovaných je pro pedagoga nejlepší ve vztahu k žákům razit zlatou střední cestu, tedy nebýt příliš uzavřený, ale ani příliš otevřený.

9) Je podle Vás na vině rodina a rodiče, pokud hovoříme o šikaně pedagoga?

V této otázce se jednoznačně respondenti shodovali v tom, že rodiče a rodina nesou primární zodpovědnost za projevy agresivního chování dětí. Všichni dotazovaní vnímají i pochybení školy jako instituce, která není v otázkách agresivního chování dětí jednotná a nemá de facto žádnou jednotnou koncepci vedoucí k potlačování projevů takového chování.

10) Změnilo se podle Vás vnímání školy a její důležitost jako instituce?

Všichni dotazovaní vnímali tuto otázku podobně, a sice, že klíčovými postavami ve výchově dětí by měli být primárně rodiče. Ty, je potřeba přimět, aby spolupracovali s pedagogy ve školách a přijali plnou zodpovědnost za chování svých dětí.

Jednohlasně zastávají názor, že učitelé jsou kritizováni za nekompetentnost a jejich práce je zpochybňována. Dnešní učitelé jsou dle názoru respondentů sami ponecháni na pospas novým nárokům a trendům, které na ně moderní společnost klade.

Podle dotazovaných je potřeba vrátit pedagogům nálepku profesionálů, a docílit toho, aby jimi opravdu byli. Shodují se též ve tvrzení, že dokud je rodiče budou brát jako nepřátele, a dokud si nezačnou vážit jejich práce, důležitost školy jako instituce nikdy nebude mít skutečný význam.

11) Je při výkonu Vaší profese důležité mít oporu ve vedení instituce?

V souvislosti s touto otázkou se respondenti shodovali v názoru, že opora nadřízeného a dobré klima v pedagogickém sboru jsou pro výkon jejich povolání velmi důležité. Konkrétní příklad z praxe slečny Sekalové je uveden níže v této práci.

12) Může si podle Vás za šikanu pedagog sám?

Pět respondentů zastávalo názor, že pedagog, který není schopen si udržet pořádek ve třídě a zájem dětí, je špatným pedagogem. Takový člověk by měl podle jejich názoru přemýšlet minimálně o svém zdokonalování ve výkonu pedagogické profese prostřednictvím seminářů a dalšího sebevzdělávání nebo uvažovat o zaměstnání jiném. Čtyři respondenti, kteří se se šikanou setkali tváří v tvář a jeden, který šikanu nikdy nezažil s tímto tvrzením nesouhlasili. Jejich názorem byla skutečnost, že pedagog není všemocný a neomylný, tudíž může chybovat. Z těchto chyb by se však měl dle jejich mínění poučit, vzít si z celé situace pouze to pozitivní a stejných chyb se do budoucna vyvarovat.

13) Co může škola udělat proto, aby se pedagogové dokázali šikaně účinně bránit?

Vesmět všichni respondenti viděli podstatu v tom, o této problematice otevřeně v pedagogickém sboru hovořit a probírat určité modelové situace a způsoby jejich řešení. Vívali by též možnost navštěvovat odborné semináře, které by se týkaly této problematiky. Podle většiny respondentů by právě tyto semináře a školení mohly pomoci pedagogům naučit se účinně proti negativnímu chování dětí bránit.

Všichni respondenti si jsou vědomi toho, že záleží vždy na vlastnostech osobnosti pedagoga, jak negativní chování žáků dokáže zvládnout.

14) Je podle Vás důležitá při výkonu profese Vaše životní pohoda a spokojenost?

Všichni respondenti na tuto otázku odpověděli kladně. Odpočinek v dobách volna je pro ně důležitý zejména proto, že jejich profese je psychicky velmi náročná. Všichni respondenti se snaží ve svém volnu relaxovat a udržovat se v dobré fyzické i psychické kondici.

15) Řeší podle Vás nejvyšší instituce našeho státu šikanu dostatečným způsobem?

Na poslední otázku odpovědělo všech deset respondentů záporně. Podle jejich názoru je v kompetenci a gesci každého pedagoga, jak si se šikanou dokáže poradit.

Respondenti byli během pohovorů otevření, milí a velmi vstřícní. Já osobně jsem se při rozhovorech s nimi obohatila o spoustu zajímavých zážitků, názorů a postřehů, které rozšířily mé obzory. Musím se v této práci na adresu všech pedagogů zmínit o skutečnosti, že výkon tohoto povolání zcela evidentně není pro každého. Smekám před každým pedagogem, poněvadž pedagogická profese zdá se být, alespoň dle mého názoru, hrdinstvím všedního dne.

Takto uvedla konkrétní příklad negativního chování matky žáka osmé třídy jedné nejmenované základní školy Mgr. Talpová:

„ Jedna z matek mi při třídních schůzkách vyhrožovala žalobou a následným soudem z toho důvodu, že jsem ji přede všemi rodiči sdělila informaci, že její syn se chová naprosto neodpuštělně - šikanuje své spolužáky, krade jim svačiny, používá bez souhlasu jejich učební pomůcky, které většinou „zapomene vrátit“, a že po dvou letech neustálého domlouvání jak žákovi, tak jeho rodičům mi dochází síly i způsoby, jak tohoto žáka přimět chovat se alespoň normálně. Matka dávala za vinu mně, že jejího syna nedokážu zvládnout a vůbec si neuvědomila vážnost celé situace. Žák absolvoval základní školu s trojkou z chování a studuje na soukromé škole. Bohužel tříletý obor již pátým rokem, s velice chabou vyhlídkou na úspěšné absolvování.“

Na celkovou změnu ve vnímání školy jako instituce a pedagogy jako vysokoškolsky vzdělané profesionály poukázala příkladem z praxe též Mgr. Víchová, která uvedla:

„ Učím již 25 let a pamatuji si doby, kdy rodiče stáli na straně pedagogů. Bývaly doby kdy rodiče k pedagogům měli úctu a jejich práce si vážili. Děti zde byli ti, kteří se báli doma přiznat, že zlobili, poněvadž se báli, že dostanou přidáno, co se výprasku týká. Samozřejmě byla jiná doba, ale děti i rodiče byli zkrátka jiní. Několikrát jsem v minulosti byla svědkem toho, že když jsem žákovi, který provedl nějakou

lumpárnu, pohrozila tím, že tuto skutečnost neprodleně sdělím jeho rodičům, tento žák mne se slzami v očích přemlouval, abych to nedělala, že udělá všechno proto, aby se o jeho excesu rodiče nedozvěděli. Daly se pak dělat určité ústupky a s žákem se dalo pracovat.

Dnes se před vás dítě postaví a sdělí vám, abyste si to zkusila říct tátovi. Otec někdy opravdu přijde a nestydí se na vás křičet, namísto toho, aby si v klidu promluvil a nechal si situaci vysvětlit. Nejsou takoví všichni, ale musím s politováním konstatovat, že jejich počet bohužel stoupá. A když se neumí chovat žák, většinou ani rodič není nakloněn k vřelým diskuzím.“

Začínající absolventka Jihočeské Pedagogické Univerzity, slečna Sekalová hovořila o osobnosti ředitele školy, který má podle ní nezastupitelnou roli. Chování ředitele, který kontroloval počínání v jejích hodinách, mladou učitelku velice mrzelo. Přístup nadřízeného ji nemotivoval a do zaměstnání se netěšila. Byla to pro ni cenná zkušenost.

„ Když jsem začala učit, byla jsem nadšená. Veškerou činnost jsem se ze žáky snažila dělat tak, jak jsem si vysnila za dob studií. Myslím, že jsem některé aktivity dělala i nad rámec svých povinností. Jen však z čistého zápalu pro danou věc. To byla ta chyba. Našemu řediteli se můj optimismus a úsměv od ucha k uchu nelíbil a myslím, že mu vadil. Chodil a stále se mne vyptával proč a jak jsem tu či onu věc či událost řešila. Musela jsem mu předkládat zprávy a svoji činnost neustále obhajovat. Došlo to tak daleko, že chodil do mých hodin a kontroloval můj výklad. Několikrát se stalo, že mne při výkladu přerušil a před žáky mne opravil. Žáci mne pak nebrali vážně. Svěřila jsem se kolegyni, která mi sdělila, že je to normální přístup, a že tento ředitel takové chování zpočátku praktikoval u každého pedagoga, jenž nově nastoupil na jejich školu. Poradila mi tuto situaci ustát s výhledem, že to časem přejde.

Po ani půlroce se nic nezměnilo, a když jsem se snažila s kolegy situaci řešit při poradě, nikdo se mne nezastal. Nezbylo mi nic jiného, než ze zaměstnání odejít. Učím dnes už na jiné škole, kde jsem spokojená, ale u pohovoru jsem dala jednoznačně na první dojem s nadřízeným. Už bych nesnesla, kdybych věděla, že se v případě problémů nebudu mít ke komu obrátit. Dnes vím, že za moji počáteční šikanu ze strany dětí mohl právě můj nadřízený.“

Při pohovoru s Mgr. Víchovou jsem zaznamenala popis této události:

„Učila jsem na jedné nejmenované základní škole v Praze a měla jsem ve své profesi odučeno už deset let. Byla to periferie města a na sídlišti, kde škola byla, bydlelo velmi mnoho sociálně slabších rodin. Už po pár týdnech výuky, kdy jsem ve své třídě měla devět sigrů z dvaadvaceti mi bylo naprosto jasné, že hodiny nebudou procházkou růžovým sadem. Když pomínu fakt, že těchto devět dětí mne šikanovalo způsoby jako jsou házení mokré houby, podkopávání nohou, vykřikování vulgarismů na moji osobu a každodenní neustálé hádky, bylo zde i to, že těchto devět žáků se vůbec nepřipravovalo na hodiny, kvůli jejich negativnímu chování z výuky nic neměl ani zbytek třídy. Pět z nich již několikrát propadlo, chodili do školy neumytí a špinaví, často pod vlivem drog nebo alkoholu. Každý z mých kolegů měl s těmito žáky problémy. Bohužel nejen s těmito, tento problém byl na celém druhém stupni této školy, v některých třídách více znatelný, v jiných méně. Nevěděla jsem, co si s danou situací počít, bohužel to nevěděl nikdo, dokonce ani náš ředitel, ve své podstatě to neví ani samotný náš státní mechanismus. Na tyto žáky nefunguje nic. Konfrontace s rodiči není vůbec možná, dokonce se bojíte fyzického napadení ze strany rodičů, když vůbec máte snahu s nimi cokoliv řešit.

A to je to, o čem mluvím. Na základní škole nemáte žádné páky jako pedagog, nebo téměř žádné. Jen na této škole jsem pochopila, že pro takovou profesi jsem celé mládí nestudovala. Jednou jsem si řekla dost! Napsala jsem výpověď a od té doby učím na škole střední. Na škole, kde děti chtějí být, ne musí být. Dnes je mi velmi líto, že neučí více mužů, poněvadž ti mají přirozenou autoritu a respekt. V dnešní době, kdy je pracovních příležitostí velmi málo, se nemohou pedagogové rozhodnout, kde a jakým způsobem budou učit, a tak často učí i v takových jámách lvových jako tenkrát já.“

4.5. Dotazníkové šetření se žáky

Po příjemných rozhovorech s respondenty z kruhu pedagogického má empirická část bakalářské práce zdaleka nekončila, poněvadž přede mnou byl další úkol, a sice, vymyslet a napsat dotazník, který bude určen pro žáky druhého stupně základních škol tak, aby mi co nejlépe poskytl odpovědi na mé otázky. V dotazníku, který jsem vytvořila se vyskytlo třináct otázek, kdy jsem pro jeho uskutečnění oslovila sto respondentů ze sedmých, osmých a devátých tříd. Sto respondentů jsem si vybrala prioritně proto, aby vyhodnocení v procentech bylo pro představu co nejméně náročné.

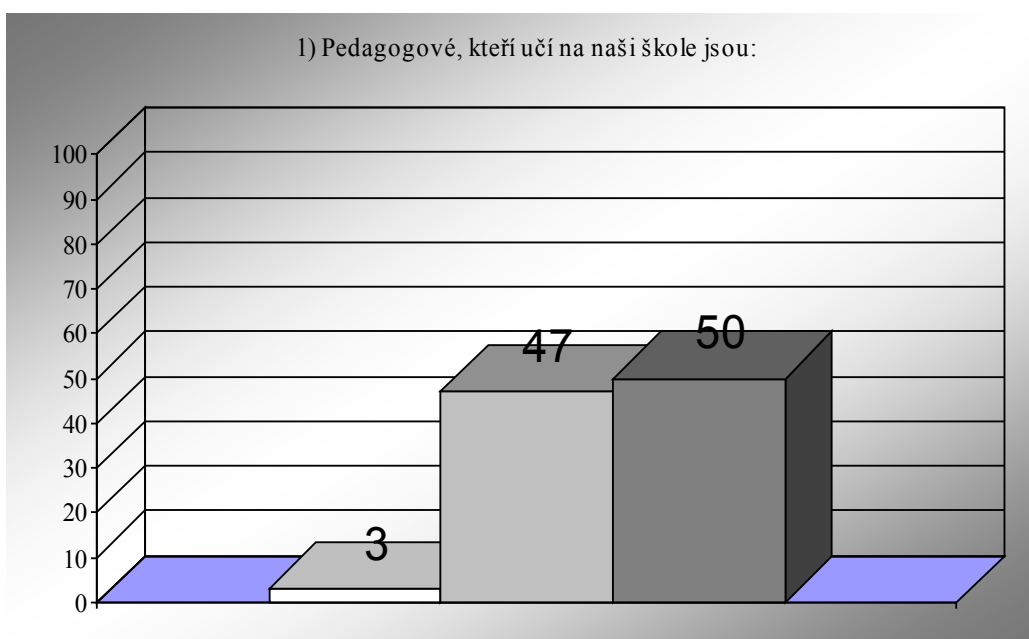
Při dotazování jsem předstoupila před žáky, sdělila a vysvětlila jim způsob, jakým mají dotazník před nimi ležící vyplňovat, a taktéž jim všem sdělila důvod proč se na dané téma dotazují. Všem dotazovaným jsem vysvětlila, k jakému účelu bude vyhodnocení dotazníku sloužit. Musím se přiznat, že jsem si vyzkoušela na vlastní kůži, jak nepříjemné může pro dospělého člověka být pokřikování či nezáměr žáků. Navíc hovořit před třiceti páry očí, které se ubírají vaším směrem, není nic příjemného. Naštěstí byl ve třídě vždy pomocník v těle pedagoga, který případně neukázněnou třídu usměrnil.

Dotazníkové šetření jsem prováděla na dvou základních školách v Praze a chtěla bych tímto poděkovat všem, kdo se na této spolupráci podíleli, poněvadž bez nich bych tento úkol pravděpodobně nebyla byla zvládla.

1. Pedagogové, kteří učí na naší škole jsou:

- a) všichni v pohodě
- b) více špatných, méně dobrých
- c) více dobrých, méně špatných

graf č.1)

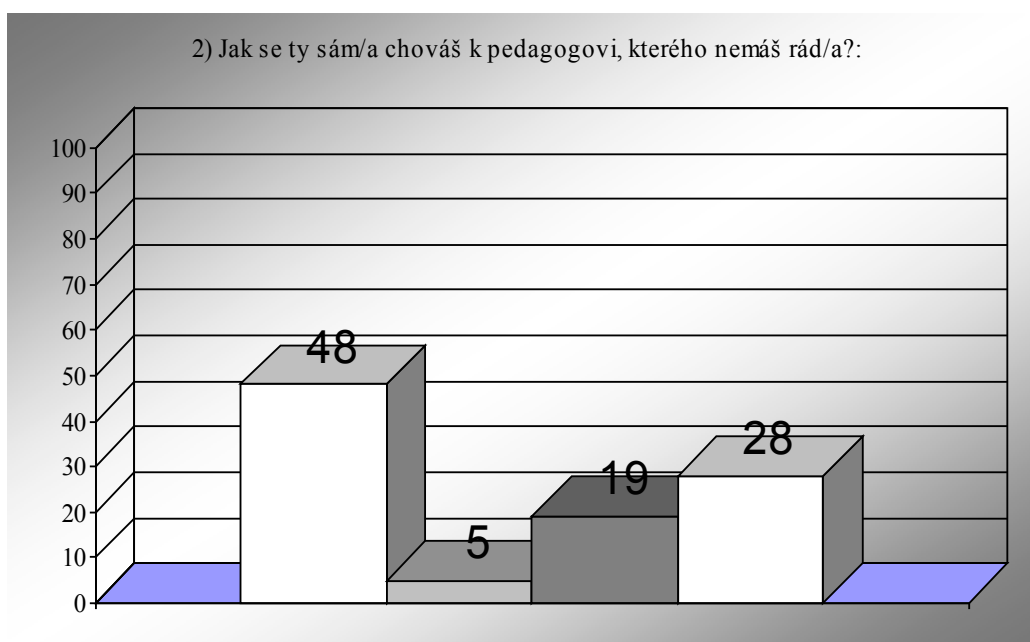

47% dotazovaných žáků není spokojena s pedagogy, kteří je vyučují. Polovina z nich se domnívá, že dobrých pedagogů na jejich škole učí více než těch špatných. 3% žáků zastává názor, že jsou všichni „v pohodě“. Tento statistický údaj by pravděpodobně měl zajímat ředitele obou těchto základních škol.

2. Jak se ty sám/a chováš k pedagogovi, kterého nemáš rád/a?

- a) jako k oblíbeným, snažím se s ním vyjít, ale přetvařuji se
- b) snažím se mu ubližovat a škodit
- c) ignoruji ho, dělám, že neexistuje
- d) pomlouvám ho

graf č.2)

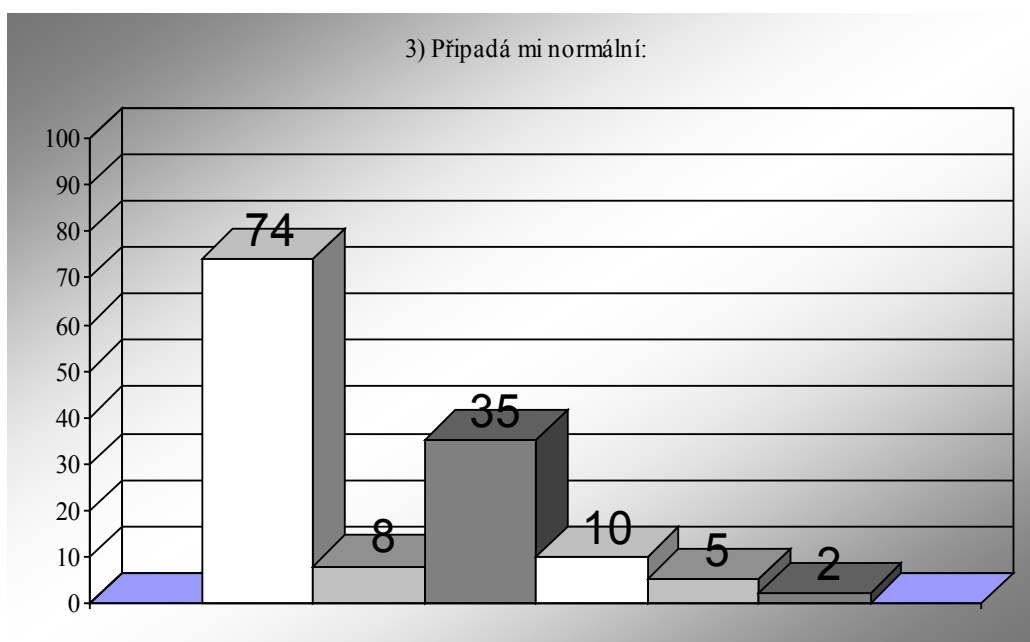

48% žáků si pedagoga, kterého nemají rádi, snaží nepřipouštět, snaží se s ním vyjít i za cenu přetvářky. 28% žáků pedagoga pomlouvá před rodiči nebo před jinými pedagogy ve škole. 19% žáků pedagoga ignoruje a 5% žáků se mu snaží škodit.

3. Případá mi normální:

- a) respektovat a poslouchat pedagoga
- b) neposlouchat pedagoga a nedělat to, o co mne žádá
- c) respektovat pedagoga, ale dělat pouze to, co se mi chce
- d) provokovat pedagoga a zkoušet jeho trpělivost
- e) dělat si z něho legraci a zesměšňovat ho
- f) když se mi ho podaří vyprovokovat, natáčet si ho na mobilní telefon či nahrát jeho výstup

graf č.3)

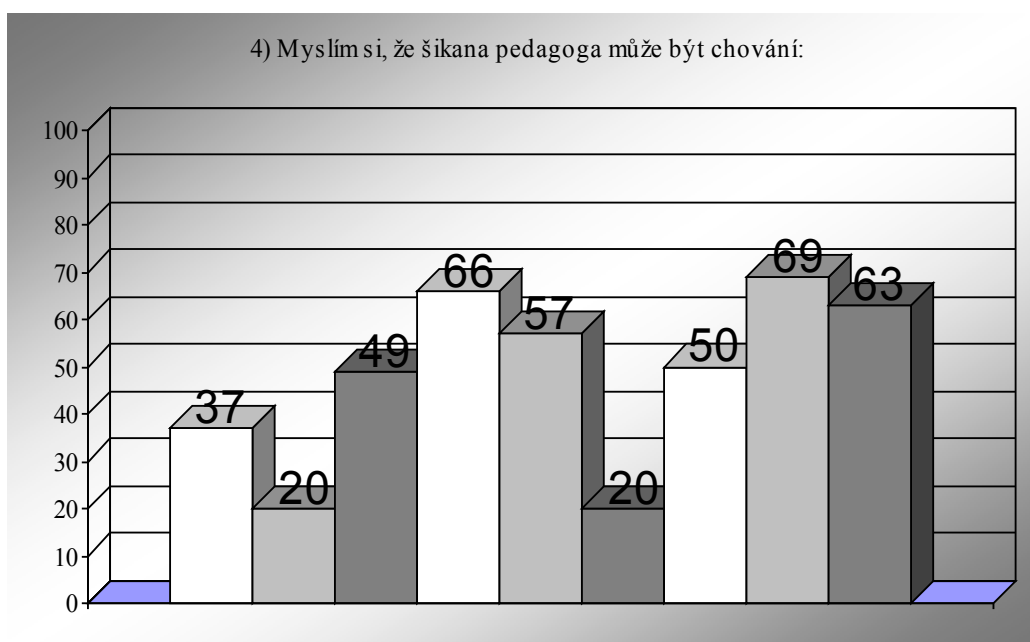

U této otázky mne překvapil počet 35% žáků, kteří zastávají názor, že sice respektují pedagoga, ale dělají jen to, co jim připadá atraktivní. 74% respondentům přijde normální, respektovat a poslouchat pedagoga. Neposlouchat pedagoga připadá normální 8% žáků a provokovat ho nepřipadá v nepořádku 10% respondentů. 5% žákům zastává názor, že dělat si z pedagoga legraci je normální. Dva žáci se domnívají, že je běžné nahrávat pedagoga na kameru mobilního telefonu když je jimi vyprovokován.

4. Myslím si, že šikana pedagoga může být chování: (žáci mohli označit více možností)

- a) neposlechnutí a neudělání toho, o co mne pedagog žádá
- b) ignorování pedagoga
- c) dělání naschválů pedagogovi
- d) pokřikování a nadávky směřující k pedagogovi (ať už skrytě či otevřeně)
- e) nahrávání pedagoga na mobilní telefon
- f) pomlouvání pedagoga a jeho kritizování před jinými pedagogy
- g) zesměšňování pedagoga
- h) vyhrožování pedagogovi
- i) líčení pastí na pedagoga (např. provázky mezi lavicemi, překážky v chůzi apod.)

graf č.4)

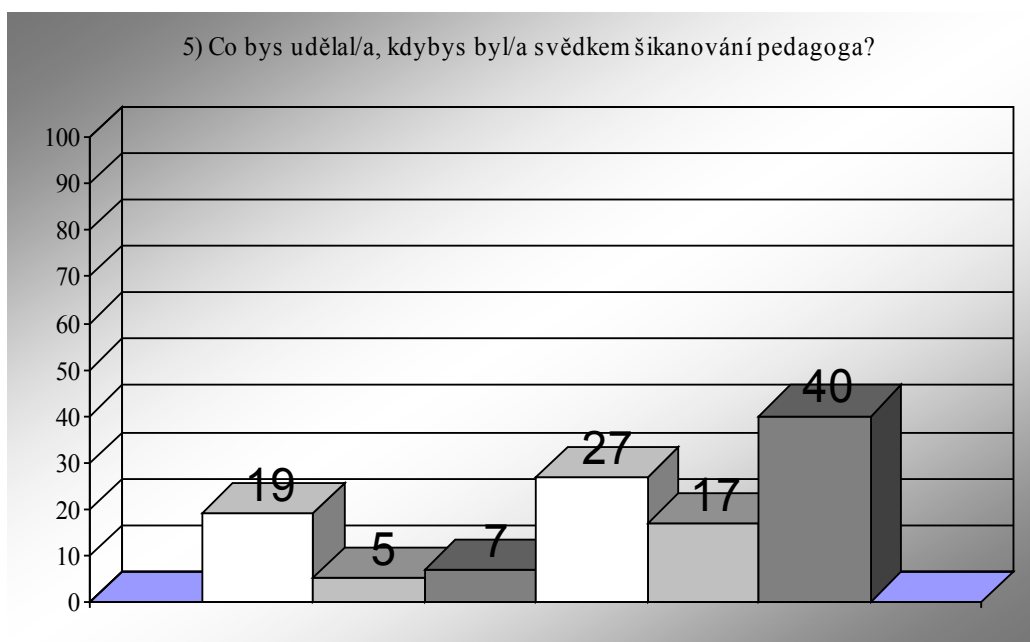

U této otázky mne velice překvapila odpověď téměř čtvrtiny respondentů, kteří se domnívají, že neuposlechnutí pedagoga nebo neudělání toho, o co je pedagog žádá může být považováno za šikánování. Tuto variantu jako jednu z mála ve výčtu odpovědí za šikánování považovat nelze. Z této odpovědi usuzuji, že sami žáci neví, co přesně se pod pojmem šikana pedagoga skrývá a nejsou si vědomi toho, jaký způsob chování se za šikanu pedagoga ve skutečnosti považuje.

5. Co bys udělal/a, kdybys byl/a svědkem šikanování pedagoga?

- a) nevšímal/a bych si toho, abych si proti sobě nepopudil/a spolužáky
- b) přidal/a bych se, kdyby to byl pedagog, kterého nemám rád/a
- c) zastal/a bych se pedagoga a řekl/a bych aktérům, ať toho nechají
- d) smál/a bych se situaci, ale nepřidal/a bych se
- e) šel/šla bych za třídním pedagogem a řekl/a bych mu/jí, co se stalo (děje)
- f) nic bych neudělal/a, když se nedokáže pedagog sám bránit, nemá takové povolání vykonávat

graf č.5)

U otázky číslo pět by se téměř 27% žáků šikanování pedagoga smála a čtvrtina z nich by neudělala nic proto, aby takovému chování zamezila. 19% respondentů by si situace ze strachu nevšímal/a. 5% odvážlivců by se dokonce přidalo k aktérovi a stačil by jim k takovému chování pouze předpoklad, že pedagoga nemají v oblibě. Pouze 24% respondentů by se pedagoga zastalo nebo by šikanování oznámilo jinému pedagogovi.

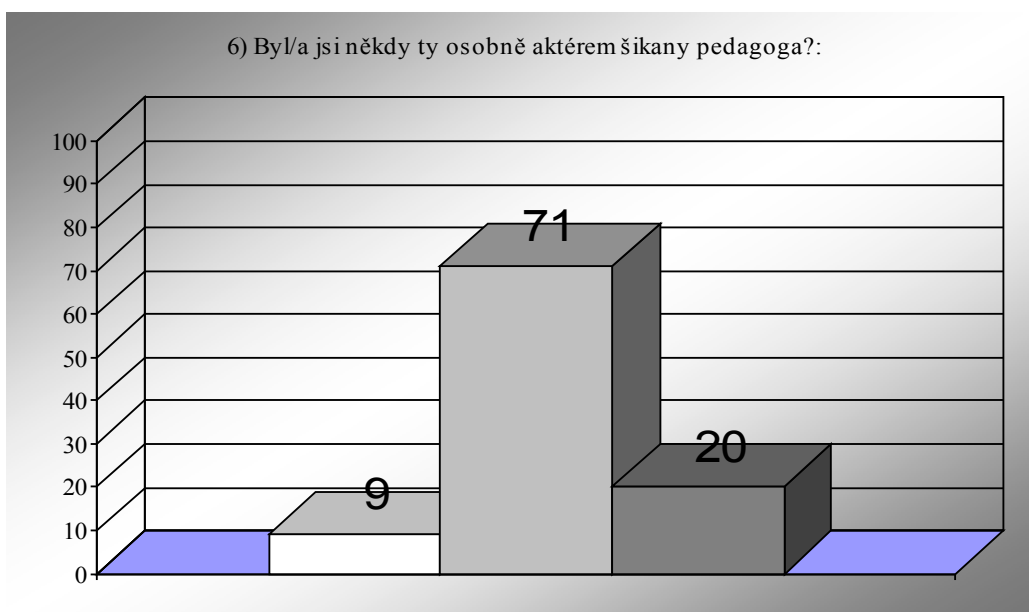
6. Byl/a jsi někdy ty osobně aktérem šikany pedagoga?

a) ano

b) ne

c) ne úplně, přidal/a jsem se, ale nebyl/a jsem aktérem

graf č.6)

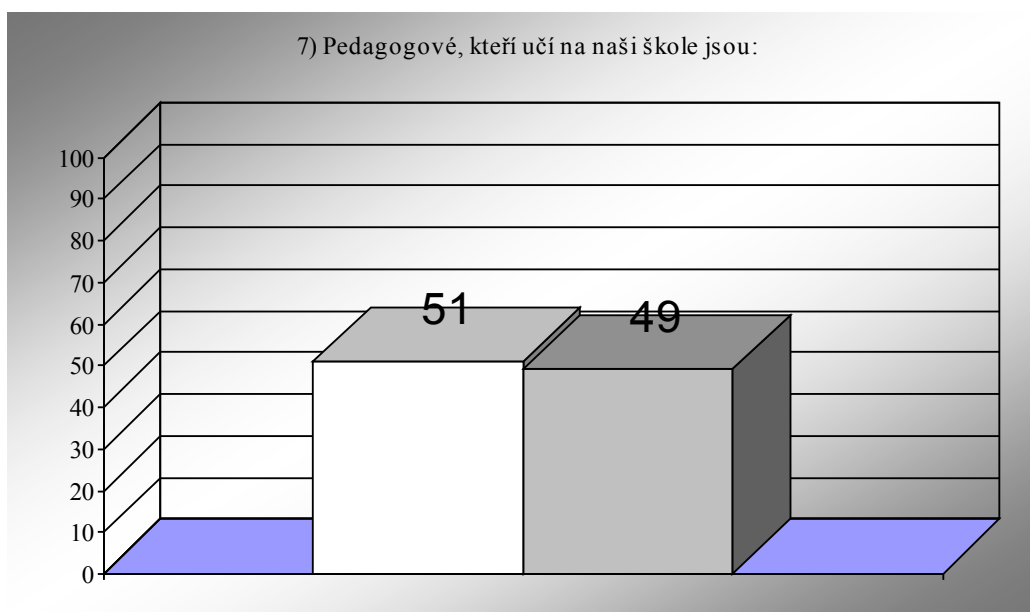
Údaje, vyplývající z otázky šesté mne potěšily, poněvadž bylo aktéry (9%) či spolupachateli (20%) šikany pedagoga pouze necelá třetina dotazovaných. 71% ostatních žáků se šikanování pedagoga vyprovokovat nikdy nesnažili.

7. Byl/a jsi někdy svědkem šikany pedagoga?

a) ano

b) ne

graf č.7)

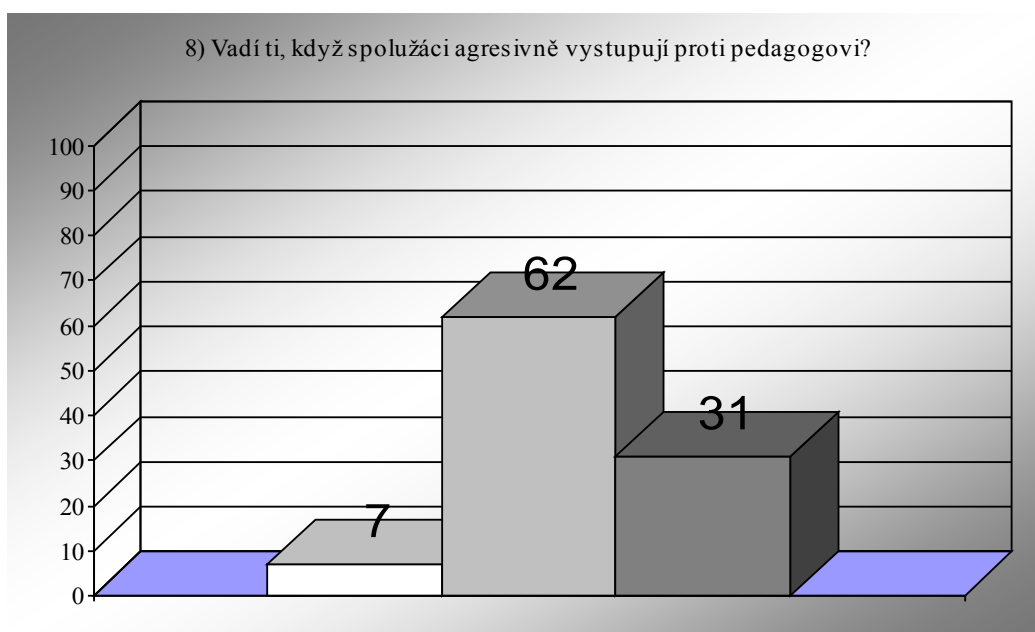

Tato otázka a její vyhodnocení nám může přiblížit jaká je situace šikanování pedagogů na základních školách. 51% dotazovaných se ze šikanováním pedagoga setkala, 49% z nich nikoliv.

8. Vadí ti, když spolužáci agresivně vystupují proti pedagogovi?

- a) ano
- b) někdy
- c) ne

graf č.8)

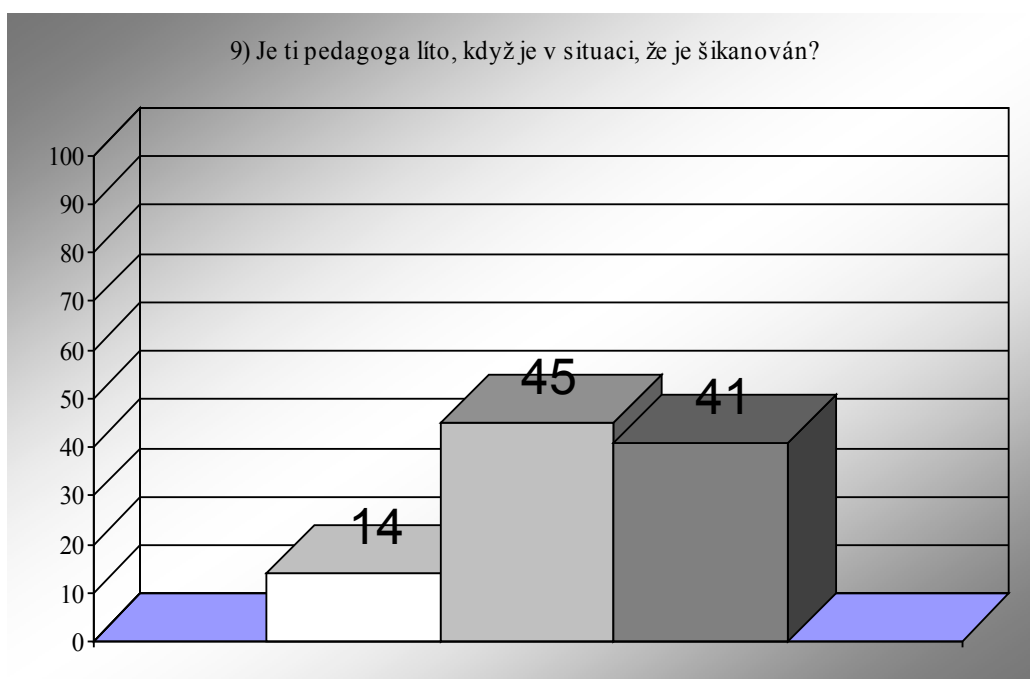

U této otázky pouze sedmi respondentům vadí agresivní chování spolužáků směrem k pedagogovi. 62% žáků to vadí pouze někdy, a 31% dotazovaným agresivní vystupování spolužáků proti pedagogovi nevadí. Počet jednatřiceti respondentů, kterým agresivní chování spolužáků nevadí se mi jeví jako příliš vysoký.

9. Je ti pedagoga líto, když je v situaci, že je šikanován?

- a) ano
- b) někdy
- c) ne

graf č.9)

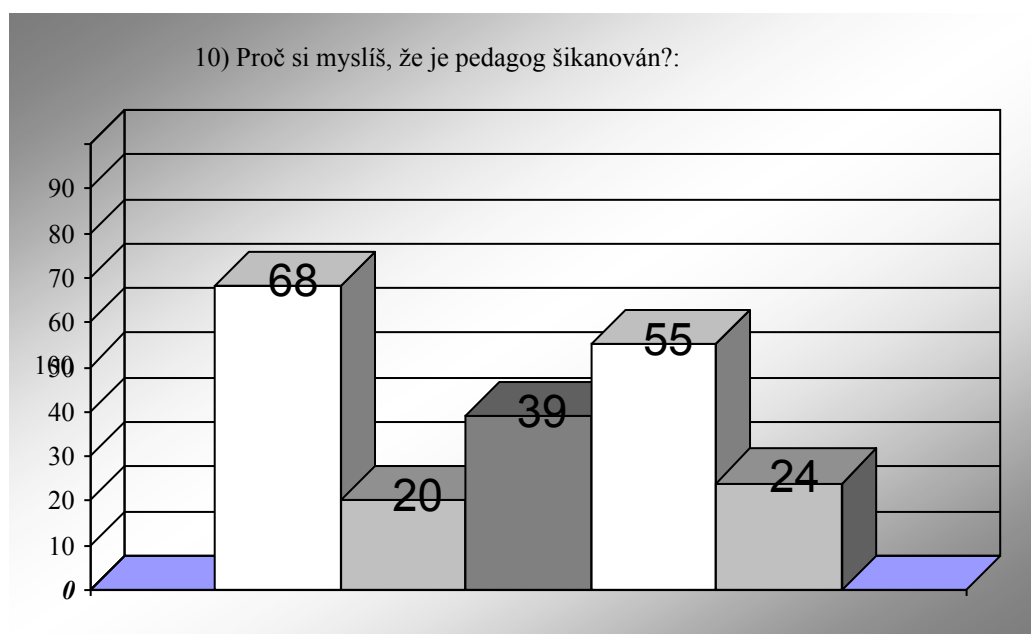
Necitelnost žáků mne při vyhodnocování této otázky zaskočila. Měla jsem za to, že když už proti šikaně pedagoga žáci nezakročí, bude jim alespoň pedagoga líto a nebudou mu danou situaci přát. 14% respondentů, kteří zastávali kladnou variantu odpovědi mne překvapila, očekávala jsem vyšší počet žáků, kteří budou s pedagogem soucítit.

45% respondentů se vyjádřila v tom směru, že je jim pedagoga líto jen někdy, 41% žáků pak odpovědělo, že jim pedagoga líto není.

10. Proč si myslíš, že je pedagog šikanován?

- a) není schopen si udržet pořádek v hodině
- b) je na nás příliš mírný a hodný
- c) neumí se bránit a dělá, že se nic neděje
- d) může za to jeho nudná výuka
- e) může za to jeho odlišnost od jiných pedagogů

graf č.10)

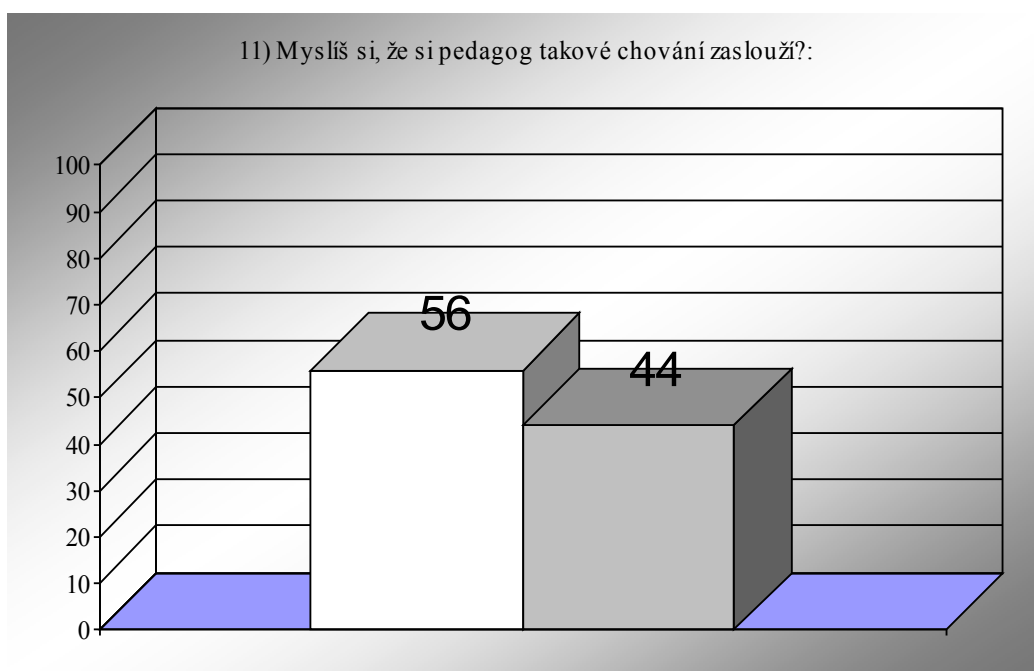
Z vyhodnocených variant v této otázce vyplývá, že nejvyšší statistické zastoupení mají pedagogové, kteří si nedokáží udržet pořádek v hodině (až 68%), po nich nastupují pedagogové, jejichž výklad je nezajímavý a žáky nudí (55%). V další skupině se vyskytují pedagogové, u kterých existuje předpoklad, že na situaci budou reagovat jejím přehlížením (39%) a dále pedagogové, kteří jsou na žáky příliš mírní a hodní (20%). Na místě posledním jsou zde zastoupeni pedagogové, kteří jsou od ostatních odlišní (24%).

11. Myslíš si, že si pedagog takové chování (šikanování) zaslouží?

a) ano

ne) ne

graf č.11)

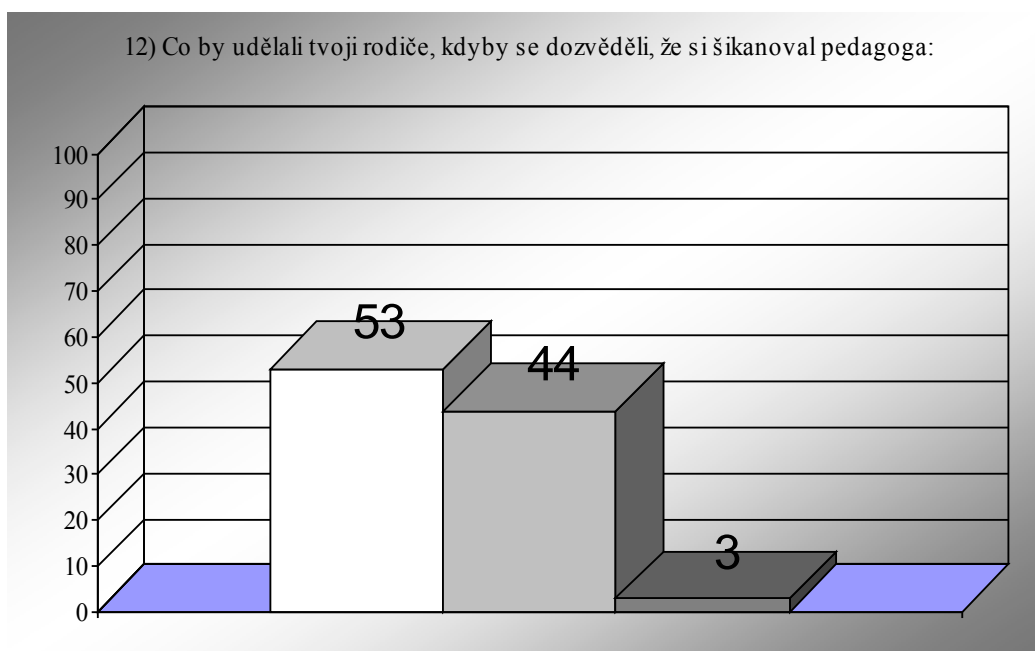

Více než alarmující je zde skutečnost, že se až 56% mladých respondentů domnívá, že si šikanu dětí pedagog zaslouží. 44% ostatních se přiklání k negativní odpovědi.

12. Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že si šikanoval pedagoga ?

- a) pěkně bych to doma schytl/a
- b) asi by záleželo na tom, koho a jak jsem šikanoval/a
- c) neudělali by nic

graf č.12)

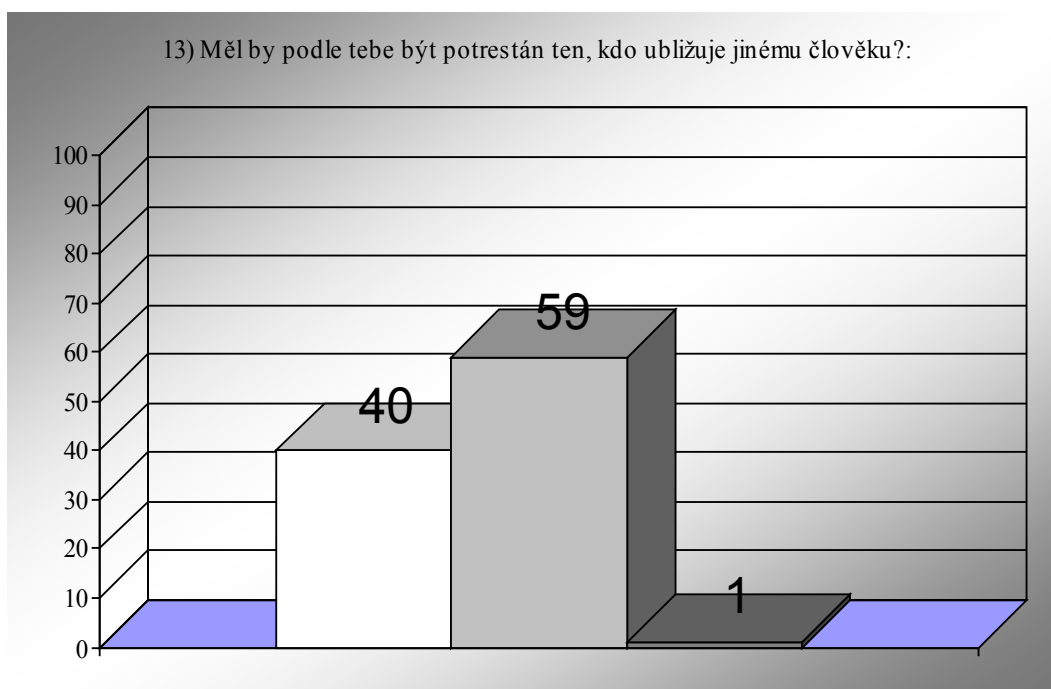
Ani odpovědi v otázce předposlední mne nepřesvědčily o tom, že představa školní mládeže o závažnosti šikánování dospělého dětmi je v pořádku. 53% dotazovaných žáků si byli vědomi toho, že šikánování pedagoga je negativním chováním a ani jejich rodiče by jim takové chování netolerovali. 44% respondentů se domnívá, že by rodiče zvažovali v souvislosti s jejich potrestáním důvody proč se negativního jednání dopouštěli a 3% žáků se domnívá, že by je jejich rodiče žádným způsobem nepotrestali.

13. Měl by podle tebe být potrestán ten, kdo ubližuje jinému člověku?

(nehovoříme o zákonných důvodech – krajní nouze a nutná obrana)

- a) ano
- b) záleží na situaci
- c) ne

graf č.13)

Vyhodnocení otázky poslední, kde se projevuje fakt, že 59% dotazovaných žije v domnění, že se v případě ublížení jinému člověku posuzuje daná vzniklá situace mne rovněž překvapila. Při vyplňování dotazníků jsem se žákům snažila vysvětlit, že do situací výrazu ublížení patří ublížení vědomé, nikoliv ublížení z důvodů zákonných jako jsou nutná obrana a krajní nouze.

Přesto se větší část dotazovaných domnívá, že záleží v posuzování trestnosti na situaci nebo důvodech, které vedly k jeho spáchání. Tito žáci nejsou evidentně vůbec vedeni k principu, že každý, kdo vědomě ubližuje jinému by měl být potrestán. 40% dotazovaných zastává stanovisko, že by měl být potrestán každý kdo ubližuje jinému člověku a jeden z nich se domnívá, že potrestán by být neměl.

V souvislosti s vyhodnocením dotazníků jsem došla k závěru, že téměř polovina žáků je nespokojena s pedagogy, kteří je vyučují. Téměř polovina žáků dále přiznala, že se se šikanou pedagoga ve vzdělávacím procesu setkala, tento údaj je dle mého názoru podstatný pro celou tuto práci, je zde totiž zcela evidentní, že šikana pedagogů se na školách objevuje často. Tuto hypotézu potvrdil každý druhý žák. Z výzkumu též vyplývá, že žáci pravděpodobně neznají zcela pravý význam pojmu „šikana pedagoga“. Žáci si do určité míry nepřipouští ani nebezpečnost tohoto negativního chování a mám z jejich výpovědí pocit, že sami zlehčují závažnost tohoto agresivního chování. Většina žáků si zcela neuvědomuje, jak těžké následky může na duši pedagoga takové negativní chování zanechat a jak hluboké psychické rány mu může uštědřit.

Z vyhodnocení dotazníku dále vyplývá, že žáci si nejsou jisti, jaké konkrétní způsoby negativního chování jsou označovány jako nepřijatelné a nežádoucí. Zcela evidentně si nejsou jisti tím, co se považuje za „klukovinu“ a co za šikanu. Více než polovina dotazovaných respondentů dává přednost tomu, vystupovat negativním způsobem proti pedagogovi namísto toho, aby si ho zkusili nevšímat. Dále z dotazníkového šetření vyplývá, že žáci zpravidla vůbec neregistrují, když spolužáci vystupují proti svému učiteli. Víceméně jim negativní chování spolužáků vadí jen někdy nebo jim nevadí vůbec, jsou k němu tedy lhostejní. Z výsledků dotazníku jsem měla pocit, že žáci jsou lhostejní též k tomu, jak se pedagog cítí a co prožívá.

Za to, že je pedagog šikanován si může dle mínění žáků jen on sám, protože je nudný, není schopen si udržet pořádek v hodině nebo se neumí proti šikaně bránit. Polovina dotazovaných si je vědoma, že by je doma rodiče potrestali v případě, kdyby zjistili, že pedagoga šikanovali. Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že velmi mnoho žáků si neuvědomuje, že pokud jakýmkoliv způsobem ubližují jinému člověku, měli by za své jednání být potrestáni vždy.

Závěr

Cílem této práce bylo obsáhnout a zodpovědět několik otázek, pojednávajících o šikaně pedagogů, jako o extrémně nebezpečné formě násilí, která se na školách v České republice objevuje. Cílem práce bylo též charakterizovat možné příčiny a důsledky této nebezpečné formy násilí. Snažila jsem se definovat šikanu, vymezit její stádia a poukázat na nebezpečnost tohoto chování. Z celkové analýzy výzkumu vyplývá, a potvrdila se též má hypotéza, že agresivita žáků vůči dospělým má ve výchovně – vzdělávacím procesu vzrůstající tendenci. Komplexní výzkum, který by přesně vymezil rozsah výskytu šikany pedagogů dosud v České republice nebyl proveden, můžeme se tedy jen domnívat, jak rozsáhlá tato problematika ve skutečnosti je. Šikanu pedagogů ve své práci prezentuji jako závažný problém, jehož příčiny a důsledky mají negativní dopad nejen na psychiku oběti, ale mohou ji způsobit též vážnou, někdy až nevratnou, újmu na zdraví. V práci se objevuje definování pojmů jako je osobnost pedagoga se kterou souvisí též udržení kázně, úcty a respektu. Vysvětlení těchto pojmů je též obsahem této práce, stejně jako zaměření se na jeden z možných důsledků šikany, na syndrom vyhoření, který se snažím čtenářům podrobněji přiblížit a vysvětlit.

Agresivitu dětí a mládeže, stejně jako šikanu, pojmám jako patologické jednání zejména proto, abych prezentovala provázanost šikany pedagogů s oborem sociální pedagogiky. Šikana jako patologické jednání je totiž jedním z mnoha okruhů problémů, kterým se sociální pedagogika věnuje. Řeší rovněž vztahy jedince a společnosti, tedy vztahy v sociálním prostředí. Sociálním prostředím v této práci prezentuji školu jako miniaturní model celé společnosti. Vztahy v sociálním prostředí v této práci pojmám vztahy, probíhající ve výchovně-vzdělávacím procesu. Sociální pedagogika se podílí na vymezování cílů výchovy a zkoumá výchovné aspekty socializačních procesů, čímž přispívá k rozvoji osobnosti každého jedince. Pedagog je v tomto ohledu iniciátorem tohoto procesu ve školním prostředí. Pokud takový pedagog nemá respekt a úctu žáků, nemůže kvalitně přispívat k rozvoji osobnosti kteréhokoliv žáka. Jako určité východisko z této situace vidím jednotnou podporu prevence této formy násilí na školách a též zaujmutí jednoznačného stanoviska k jakékoliv formě násilí jako ke zlu, které musí být potrestáno v případě, je-li páčáno.

Rodina je základ státu. Tedy výchova mravní, efektivní a důsledná by měla být základem každé výchovy v rodině stejně jako i osobní příklad a vzor nás dospělých. Dětem bychom měli od malička vštěpovat základní hodnoty, které by měly představovat opěrné pilíře každé společnosti. Hodnoty jako je solidarita, obětavost a úcta ke každé živé bytosti.

Je důležité, abychom svým dětem neustále připomínali, že šikana destruuje vztahy ve společnosti a má pouze negativní účinky a dopady. Děti bychom měli vést k větší všímavosti ve vztahu k okolí a pěstovat v nich prosociální chování.

Dle mého názoru je prioritní, aby naše děti věděly, kde přesně se nachází ona pomyslná hranice chování, které je společností tolerované a chování, které společnost zavrhuje. Jedině tak si budou na svých životních cestách schopny nést následky svých negativních činů a jediné tak mohou být připraveny za tyto činy nést svou míru odpovědnosti. Alfou a omegou je zcela nepochybně podpora pozitivních vztahů, osvojování si norem vztahů mezilidských, které se opírají o demokratické principy. Ať už v otázce obecné, či v otázce pedagogické musíme vědět, že základem všeho je prevence, kvalitní mravní a ideová výchova.

Téma šikany pedagogů je dle mého názoru velmi citlivé a komplikované. Právě tyto důvody vedou dle mého mínění k tomu, proč se diskuze ve směru k němu v českém školství neustále oddalují. Domnívám se ale také, že pokud se tato problematika nezačne řešit systémově a kvapem, docílí se pouze toho, že se problém bude neustále prohlubovat a šířit. To může mít vliv na kvalitu celého vzdělávacího procesu a v konečném důsledku negativní vliv na celé české školství.

Resumé

Bakalářská práce nese název „Šikanování pedagogických pracovníků a vychovatelů ve vzdělávacím procesu“. Jedná se o velmi rozsáhlou a citlivou tematiku, a nebylo mým záměrem ji zcela obsáhnout. Práce je rozdělena na dvě části, kde první je věnována získaným teoretickým poznatkům a druhá představuje samotný výzkumný projekt. Prvotním záměrem bylo v teoretické rovině přiblížit tuto problematiku, její popis, charakteristiku a pojem šikany jako patologického chování. Pokusila jsem se též definovat pojem osobnosti pedagoga, vysvětlit metody udržení kázně a respektu. Zaměřila jsem se též na jeden z možných důsledků šikany, na syndrom vyhoření. Sekundárně pak bylo mým záměrem empirickou formou zjistit, jak na tuto problematiku nahlíží samotní pedagogové a žáci.

Metody a způsoby sběru dat, které práce využívá se vyskytují především řízené rozhovory s pedagogy a dotazníkové šetření prováděné se žáky dvou základních škol. Jako výsledek práce se očekává zjištění možných příčin a způsobů řešení tohoto nežádoucího chování z pohledu sociální pedagogiky. Tím, že si čtenář tuto práci prostuduje, bude, alespoň doufám, do určité míry splněn i cíl informovat o této aktuální problematice.

Anotace

Bakalářská práce na téma „Šikanování pedagogických pracovníků a vychovatelů ve vzdělávacím procesu“ se zabývá negativními vztahy mezi žáky a pedagogy ve výchovně - vzdělávacím procesu. Práce je rozdělena na část teoretickou, která šikanu pedagogů popisuje v konkrétních kapitolách, a část empirickou, kde se objevují dvě metody sběru dat, které se snaží objasnit pohled žáků a samotných pedagogů na tuto problematiku.

Anotacion

Bachelor thesis on "Bullying of teachers and educators in the educational process" deals with the negative relationships between pupils and teachers in education - education. The work is divided into a theoretical part, which describes the bullying of teachers in specific chapters, and an empirical one, where there are two methods of data collection, which seeks to clarify the view of pupils and teachers themselves on this issue.

Klíčová slova

šikana, agresor, oběť, pedagog, žák, násilí, škola, vyhoření, autorita, nekázeň, psychika

Keywords

bullying, aggressor, victim, teacher, pupil, violence, school, burnout, authority, insubordination, psyche

Seznam literatury

BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*, vyd. 1. Praha: Triton, 2004. 263 s. ISBN 80-7254-453-5.

BENDL, S. *Školní kázeň. Metody a strategie*, Praha: nakl. ISV, 2001, 267 s. ISBN 80-85866-80-3.

HANZOVÁ, M., KODÝM, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Práva a povinnosti našich dětí*, Victoria Publishing, 1995. 107 s. ISBN 80-7187-007-2

HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál 2000, 568 s. ISBN 80-7178-303-X

HENNING, C.; KELLER, G. *Antistresový program pro učitele: projevy, příčiny a způsoby překonání stresu z povolání*, 1. vyd. Praha : Portál, 1996. 99 s. ISBN 80-7178-093-6

KEBZA, V., ŠOLCOVÁ, I. *Syndrom vyhoření*, 2., rozšířené a doplněné vyd. Praha: SZÚ, 2003. 23 s. ISBN 80-7071-231-7.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-86642-02-9

KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*, 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1998. 131 s. ISBN: 80-7169-551-3.

NAKONEČNÝ, M. *Úvod do psychologie*, vyd.1. Praha: Academia, 2003. 507 s. ISBN 80-200-0993-0.

ONDŘÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo...*, nakl. ISV, 2003. 170s. ISBN 80-86642-18-6

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů : Manuál praxe*. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.

POTTEROVÁ, B.A. *Jak se bránit pracovnímu vyčerpání*, Olomouc : Votobia, 1997. 259 s. ISBN-80-7198-211-3

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, 6. vyd. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RADVAN, E., VAVŘÍK, M., *Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách*, IMS Brno, 2009.

ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské práce*. IMS Brno, 2006

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi – Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9

TŮMOVÁ, A., KUNCOVÁ, H., MITROVÁ, J., FRANCOVÁ, M. *Šikana učitelů*, Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2009 – seminář Centra podpory společenských témat a úkolů v rámci projektu OPPA (CZ.2.17/3.1.00/31197), Praha 2009

VÁGNEROVÁ, M. *Patopsychologie pro pomáhající profese*, Praha : Portál, 1999. 345 s. ISBN 80-7178-678-0.

Internetové zdroje

<http://www.uspesne.eu/citaty/bozena-nemcova/>
<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/socialne-patologicke-chovani>
http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/pedagog.html
<http://www.msmt.cz/pro-novinare/metodicky-pokyn-k-prevenci-a-reseni-sikanovani-mezi-zaky>
<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/sikana.html>
http://cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD
<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
<http://www.ceskaskola.cz/>
<http://www.msmt.cz/>
<http://www.sikana.cz/>

Legislativní zdroje

Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č.2/1993 Sb.
Úmluva o právech dítěte, čl.28

Přílohy

Příloha č.1: Dotazník pro žáky

Milí žáci,

před Vámi leží dotazník, o jehož vyplnění Vás prosím. Tento dotazník je anonymní, proto se tedy nikam **nepodepisujte**. Vaše odpovědi nebudou nikterak zneužity, tyto budou sloužit pouze pro potřeby výzkumu mé bakalářské práce, která se zaměřuje na šikanování pedagogů ve výkonu jejich povolání.

Postup při vyplňování je velice jednoduchý a zvládne jej jistě každý z vás. U většiny otázek jsou možnosti odpovědí, které si můžete vybrat. Vyberte si vždy variantu, která se ztotožňuje s Vaším názorem a tuto označte (zakroužkujte prosím vždy variantu u písmene – např. vyberete variantu a), tuto variantu označíte tak, že ji zakroužkujete)

Nebo se podívejte na praktický příklad na tabuli ve třídě.

Odpovídejte prosím pravdivě, velice děkuji předem za Vaši pomoc a spolupráci.

1. Pedagogové, kteří učí na naší škole jsou:

- a) všichni v pohodě
- b) více špatných, méně dobrých
- c) více dobrých, méně špatných

2. Jak se ty sám/a chováš k pedagogovi, kterého nemáš rád/a?

- a) jako k ostatním, přetvařuji se
- b) snažím se mu škodit
- c) ignoruji ho, dělám, že neexistuje
- d) pomlouvám ho

3. Případá mi normální:

- a) respektovat a poslouchat pedagoga
- b) neposlouchat pedagoga a nedělat to, o co mne žádá
- c) poslouchat pedagoga, ale dělat pouze to, co se mi chce
- d) provokovat pedagoga a zkoušet jeho trpělivost
- e) dělat si z něho legraci a zesměšňovat ho
- f) když se mi ho podaří vyprovokovat, natáčet si ho na mobilní telefon či nahrát jeho výstup

4. Myslím si, že šikana pedagoga může být chování: (můžeš označit více možností)

- a) nedělat to, o co mne pedagog žádá
- b) ignorování pedagoga
- c) dělání naschválů pedagogovi
- d) pokřikování a nadávky směřující k pedagogovi (ať už skrytě či otevřeně)
- e) nahrávání pedagoga na mobilní telefon
- f) pomlouvání pedagoga a jeho kritizování před jinými pedagogy
- g) zesměšňování pedagoga
- h) vyhrožování pedagogovi
- i) líčení pastí na pedagoga (např. provázky mezi lavicemi, překážky v chůzi apod.)

5. Co bys udělal/a, kdybys byl/a svědkem šikanování pedagoga?

- a) nevšímal/a bych si toho, abych si proti sobě nepopudil/a spolužáky
- b) přidal/a bych se, kdyby to byl pedagog, kterého nemám rád/a
- c) zastal/a bych se pedagoga a řekl/a bych aktérům, ať toho nechají
- d) smál/a bych se situaci, ale nepřidal/a bych se
- e) šel/šla bych za třídním pedagogem a řekl/a bych mu/jí, co se stalo (děje)
- f) nic bych neudělal/a, když se nedokáže pedagog sám bránit, nemá takové povolání vykonávat

6. Byl/a jsi někdy ty osobně aktérem šikany pedagoga?

- a) ano
- b) ne
- c) ne úplně, přidal/a jsem se, ale nebyl/a jsem aktérem

7. Byl/a jsi někdy svědkem šikany pedagoga?

- a) ano
- b) ne

8. Vadí ti, když spolužáci vystupují proti pedagogovi?

- a) ano
- b) někdy
- c) ne

9. Zakročíš a zastaneš se učitele, když ti negativní chování spolužáků vadí?

- a) ano
- b) někdy
- c) ne

10. Proč si myslíš, že je pedagog šikanován?

- a) není schopen si udržet pořádek v hodině
- b) je na nás příliš mírný a hodný
- c) neumí se bránit a dělá, že se nic neděje
- d) může za to jeho nudná výuka
- e) může za to jeho odlišnost od jiných pedagogů

11. Myslíš si, že si pedagog takové chování zaslouží?

- a) ano
- ne) ne

12. Co by udělali tvoji rodiče, kdyby se dozvěděli, že si šikanoval pedagoga (dospělého)?

- a) pěkně bych to doma schytl/a
- b) asi by záleželo na tom, koho a jak jsem šikanoval/a
- c) neudělali by nic

13. Měl by podle tebe být potrestán ten, kdo ubližuje jinému člověku?

(nehovoříme o zákonných důvodech – krajní nouze a nutná obrana)

- a) ano
- b) záleží na situaci
- c) ne

Příloha č. 2: Otázky kladené pedagogům

- 1) Jak dlouho učíte a jaký předmět?
- 2) Baví Vás stále Vaše povolání?
- 3) Změnilo se podle Vás chování žáků vůči učiteli v porovnání minulost vs. současnost a jak konkrétně?
- 4) Jak se s těmito změnami vyrovnáváte Vy osobně?
- 5) Změnilo se podle Vás vnímání profese pedagoga v očích společnosti?
- 6) Byl jste někdy Vy nebo některý z Vašich kolegů šikanován žáky?
- 7) Svěřil se Vám někdy kolega, že je šikanován a jak jste se zachoval?
- 8) Co je podle Vás důvod k šikaně pedagoga?
- 9) Je podle Vás na vině rodina a rodiče pokud jde o tuto formu násilí?
- 10) Změnilo se podle Vás vnímání školy jako instituce a její důležitost?
- 11) Je při výkonu Vaší profese důležité mít oporu ve vedení instituce?
- 12) Může si podle Vás za šikanu pedagog sám?
- 13) Co může pedagog udělat proto, aby se dokázal šikaně účinně bránit?
- 14) Je podle Vás důležitá při výkonu profese Vaše životní pohoda a spokojenost?
- 15) Řeší podle Vás nejvyšší instituce našeho státu tento typ agresivního chování?